

จักรพรรดิ ฮัง-วู

จู หยวน จิ้ง เป็นชาวนาที่ยากจนคนที่ 2 ต่อจากหลิว บัง ผู้ก่อตั้งราชวงศ์ฮั่น เมื่อประมาณ 1,500 ปีที่แล้วมา สถาปนาราชวงศ์หมิงขึ้นมาปกครองประเทศจีนต่อจากพวกมองโกล (ราชวงศ์หยวน) และทำให้ดินแดนที่แตกแยกกลับมาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แม้ว่าความยากจน ทำให้เขาไม่สามารถเข้ารับการศึกษาได้อย่างผู้อื่น แต่ก็ได้รับความรู้มาจากประสบการณ์ และจากญาติผู้ใหญ่ ที่จดจำเรื่องราวในอดีต นำประวัติศาสตร์จีนโบราณมาเล่าให้ฟัง มีโอกาสเรียนรู้บ้างในขณะที่บวชเป็นพระ เมื่อสึกและกลายมาเป็นผู้นำขบวนการปฏิวัติ เขาได้ที่ปรึกษาที่ให้ความสว่างแก่เขาจนสามารถนำขบวนการปฏิวัติขับไล่ชาวมองโกลได้สำเร็จ ประเทศจีนกลับมาอยู่ใต้การปกครองของชาวจีนอีกครั้งหนึ่ง แต่จากความจำเป็นในลักษณะที่ว่าดินแดนทางภาคเหนือถึงแม้จะขับไล่ผู้ปกครองชาวมองโกลไปได้แล้วแต่ก็ยังไม่หมดสิ้น ประกอบกับที่ดินบริเวณนั้นไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก ฮัง วู แทนที่จะใช้ปักกิ่งเป็นเมืองหลวง เขาย้ายเมืองหลวงลงมาอยู่ที่หนานกิง ดินอันเป็นบ้านเกิดอันอุดมสมบูรณ์ของเขาและอยู่ที่นั่นจนกระทั่งถึงปี ค.ศ.1421 ซึ่งตรงกับสมัยของพระเจ้าหยง โล (ค.ศ.1403-1424) จึงได้ย้ายเมืองหลวงกลับปักกิ่ง

สถาบันการปกครอง

รัฐบาลส่วนกลาง

โครงสร้างของสถาบันการปกครองของจีนในสมัยนี้ไม่ได้มีความแตกต่างไปกว่าในสมัยก่อนเท่าใดนัก เป็นหน่วยงานที่พัฒนามาแต่ในสมัยฮั่น มีที่แตกต่างกันคือ ในสมัยนี้จักรพรรดิทรงใช้อำนาจบริหารด้วยพระองค์เอง (autocracy) มากกว่าราชวงศ์อื่นๆ จุงชู (คณะรัฐบาล) หน่วยงานบริหารที่มีอำนาจตั้งแต่ในสมัยราชวงศ์ฮั่นถูกยกเลิกไปเมื่อจักรพรรดิฮัง วูพบวาคณะรัฐมนตรี กำลังวางแผนล้มล้างราชวงศ์ของพระองค์⁴⁹ จักรพรรดิในสมัยนี้จึงดำรงตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายบริหารเสียเอง มี “คณะรัฐมนตรี 6 นาย” (Six Ministers) เป็นผู้ปฏิบัติให้เป็นไปตามพระประสงค์ ต่อมาเมื่อมีงานมากขึ้นมีการตั้งราชเลขาธิการ (Grand Secretary) ขึ้นหลายตำแหน่ง เพื่อคอยให้คำปรึกษาจักรพรรดิในด้านการบริหารต่างๆ ไป ที่ไม่ใช่การวางนโยบาย รวมทั้งการสอนหนังสือให้แก่บรมวงศานุวงศ์ ส่วนมากผู้ที่มาดำรงตำแหน่งนี้เป็นบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกมาจากพวกผู้ดีตำแหน่ง จินซือ⁵⁰ (Chin Shih) ที่ถูกส่งไปรับการศึกษาเพิ่มเติมในมหาวิทยาลัยแห่งชาติ (Han Lin Academy) ก่อนมาเป็นราชเลขาธิการด้วย

หน่วยงานบริหารอีกหน่วยหนึ่งรองลงมาจากจักรพรรดิ ราชเลขาธิการและคณะรัฐมนตรีทั้ง 6 ได้แก่ สำนักผู้ตรวจราชการพิเศษ (Boards of Censors) ภายในสำนักประกอบด้วย หัวหน้า 2 นาย รองหัวหน้าจำนวนหนึ่ง ผู้ช่วยอีก 4 นาย เป็นผู้ควบคุมการบริหารงาน และผู้ร่วมงานอีก 110 นาย ที่ถูกส่งออกไปตรวจตราการทำงานของข้าราชการทั่วประเทศ และนำกลับมารายงานจักรพรรดิ อนึ่งการตรวจตราไม่จำกัดอยู่แต่เพียงข้าราชการชั้นผู้น้อย ข้าราชการทุกคนไม่ว่าตำแหน่งสูงเพียงใด และแม้แต่องค์จักรพรรดิก็มีโอกาสถูกหน่วยงานนี้ทำการสอบสวนได้ถ้าบริหารราชการไปในทางที่ผิด⁵¹

รัฐบาลส่วนภูมิภาค

หน่วยงานที่สูงสุดทางพลเรือนหน่วยหนึ่งในส่วนภูมิภาคได้แก่จังหวัด มีข้าหลวงฝ่ายบริหารเป็นหัวหน้า (commissioner) ในแต่ละจังหวัดแบ่งย่อยลงไปอีกเป็นอำเภอ (Prefecture) ตำบล (Subprefecture) และหมู่บ้าน (District or county) ในแต่ละจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน จะมีหัวหน้าหน่วยงานที่ตาม "กฎแห่งการหลีกเลี่ยง" (Law of Avoidance) จะต้องไม่เป็นบุคคลที่มีภูมิสำเนาอยู่ในเขตนั้นๆ มาดำรงตำแหน่งอยู่ นอกจากนี้ก็มีข้าหลวงทางฝ่ายทหาร และข้าหลวงทางด้านศาสนารวมอยู่ด้วย ทั้งนี้ภายใต้การบริหารงานของผู้ว่าราชการจังหวัด (Governor) ตั้งขึ้นมาภายหลังที่เป็นผู้ประสานงาน ให้แก่หัวหน้างานทั้ง 3 ตำแหน่ง ดังกล่าวเข้าด้วยกัน

ตำแหน่งทางการบริหาร ส่วนภูมิภาคอีกตำแหน่งที่เกิดมาภายหลังได้แก่ หัวหน้าเขต (Circuit) จัดอยู่ในลำดับระหว่างจังหวัดกับอำเภอ ตำแหน่งนี้เดิมที่เกิดมาจากหน่วยงานที่ตั้งขึ้นเพื่อกิจการเฉพาะอย่างเช่น การดูแลกิจการค้าเกลือของรัฐบาล การรักษาความสงบ การเก็บภาษี ฯลฯ ต่อมาได้นำเอาหน่วยงานนี้เข้าไปทำประจำแล้วจัดแบ่งเขตออกตามลักษณะของงาน

นอกจากนี้ จากการที่จักรพรรดิทรงส่งกองทัพออกไปประจำการตามท้องถิ่นต่างๆ ในส่วนภูมิภาค จึงทำให้เป็นการลำบากต่อการปกครองของทางฝ่ายพลเรือน ดังนั้นจึงมีการตั้งสำนักผู้ตรวจการขึ้นมาอีกตำแหน่งหนึ่ง สำนักผู้ตรวจการนี้ นอกจากจะมีอำนาจหน้าที่โดยตรงกับปัญหาการบริหารที่ผิดแบบที่เกิดขึ้นในต่างจังหวัดแล้วยังมีอำนาจทางการทหารด้วย แต่อำนาจที่ได้รับไปนี้จะใช้ได้เฉพาะจังหวัดใด หรือเขตใดที่ส่งไปเท่านั้น จะไม่มีอำนาจกว้างขวางอย่างกับสำนักตรวจการเดิมที่มีอยู่ก่อน สุดท้ายได้แก่ ข้าหลวงใหญ่ (Governor General) ที่มีขอบข่ายอำนาจควบคุมจังหวัด 2 จังหวัด ด้วยกัน

ระบบเศรษฐกิจ

ราชวงศ์หมิงใช้ระบบการเก็บภาษีเหมือนกับราชวงศ์ถัง คือเก็บภาษีที่เรียกว่า ภาษีคู่ (Double Tax) ได้แก่ภาษีที่ดิน ภาษีบุคคล และภาษีทรัพย์สิน แต่เปลี่ยนชื่อเป็น ภาษีฤดูร้อน (Summer Tax) และภาษีพืชผล (Autumn Grain) โดยเก็บจากผู้ครอบครองที่ดินอยู่ โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นเจ้าของหรือไม่ปีละ 2 ครั้ง ในเดือนที่ 2 กับเดือนที่ 8 (ราชวงศ์ถังเก็บเดือน 6 และเดือน 11) ภาษีที่นำมาจ่ายก็มีทั้งผลผลิตและการเข้ามาใช้แรงงาน (corvee) ในกิจการสาธารณะของรัฐบาล

มาในศตวรรษที่ 16 มีการเปลี่ยนแปลงการจ่ายภาษีให้แก่รัฐใหม่ เรียกว่าระบบเก็บรวบยอด⁵² (Single Whip System) คือ ยกเลิกการจ่ายภาษีด้วยสิ่งของหรือแรงงาน และเนื่องจากธนบัตรเลิกใช้ไปตั้งแต่ปี ค.ศ.1450 โดยหันมาใช้โลหะมีค่าแทน⁵³ วิธีการเสียภาษีแบบใหม่จึงเป็นการจ่ายด้วยแร่เงิน (Silver) และให้คิดคำนวณการจ่ายกันทุกๆ 10 ปี การค้ากับต่างประเทศ

นอกเหนือจากเครื่องราชบรรณาการ จากบรรดาชาวเผ่าต่างๆ ทางตอนเหนือที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายด้วย ในสมัยราชวงศ์หมิงก็มี การติดต่อค้าขายทางเรือกับต่างประเทศ โดยเฉพาะในสมัยจักรพรรดิหยง โล (กษัตริย์องค์สำคัญที่ 2 รองลงมาจากพระเจ้าอึ้ง กู) เจริญมาก ทั้งนี้เป็นเพราะสาเหตุหลายประการเป็นต้นว่า เส้นทางค้าขายที่ผ่านเอเชียกลางไม่ปลอดภัย ออกติดตามเชื้อพระวงศ์ที่พระองค์แย่งบัลลังก์มา มีความตั้งใจจะขยายอาณาเขต สนใจการค้าขาย ต้องการผจญภัยโดยเริ่มจากปี ค.ศ.1405 จินหันกลับมากำทำการบุกเบิกเส้นทางทางทะเล ตามหลักฐานกองเรือสินค้าจีนเดินทางไปไกลถึงบริเวณชายฝั่งตะวันออกของทวีปแอฟริกา เมื่อเดินทางไปถึงประเทศใด ก็มีการเชื่อมสัมพันธไมตรีโดยการแลกเปลี่ยนเครื่องราชบรรณาการกัน ในสมัยนี้อาจกล่าวได้ว่า จินเป็นเจ้าของทะเลทางบริเวณแถบหน้าน้ำเอเชีย มีประเทศต่างๆ อย่างเช่น ญี่ปุ่น เกาหลี อันนัม จัมปา ธิเบต สยาม และแม้แต่ซีเรียยังส่งเครื่องราชบรรณาการมาให้แก่จิน ทั้งนี้ภายใต้การดำเนินงานของขันทีชาวมุสลิม ที่มีชื่อว่า เซ็ง โห อย่างไรก็ตาม ความเป็นเจ้าทะเลของจีนต้องยุติลงในประมาณปี ค.ศ.1433 ทั้งนี้เพราะนักปกครองชาวจีนไม่เป็นพ่อค้าที่ดีเหมือนในสมัยสุ่งได้ แม้แต่ตัวเซ็ง โห⁵⁴ เองก็ตาม จึงทำให้ในที่สุด พ่อค้าชาวยุโรปเข้ามาเป็นเจ้าของทะเลในแถบบริเวณหน้าน้ำเอเชียแทนที่

ชาวตะวันตกในจีน

ความเสื่อมทางการเป็นเจ้าของทะเลของจีนดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ในปี ค.ศ.1514 เริ่มมีพ่อค้าชาวโปรตุเกส⁵⁵ เดินทางมาติดต่อค้าขายด้วย ในระยะแรกๆ ไม่ได้รับการอนุญาตจากรัฐบาล แต่ในทางปฏิบัติแล้ว ด้วยความช่วยเหลือจากผู้มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับพ่อค้าชาวโปรตุเกสยังคงทำการค้าต่อไป โดยย้ายตลาดการค้าจากเมืองแคนตอน (อยู่ในมณฑลทกวางตุ้ง) ไปอยู่ที่เมืองมาเก๊า และเมืองเอหมิง ต่อมาก็มีชาวสเปนและชาวฮอลันดาตามลำดับ ก่อนที่จะถูกอังกฤษมาขับไล่ในสมัยราชวงศ์ต่อมา

อย่างไรก็ดี ในสมัยนี้ชาวต่างประเทศที่เข้ามามีบทบาทในสังคมชาวจีนมากที่สุด ได้แก่ บุคคลทางศาสนาเช่นเดียวกับในสมัยราชวงศ์ก่อน ศาสนาคริสต์นิกายซึ่งเสื่อมลงไป ในจีนพร้อมๆ กับการสูญเสอำนาจของพวกมองโกล กลับมามีบทบาทใหม่พร้อมกับการเข้ามาของชาวโปรตุเกส การเผยแพร่ศาสนาในครั้งนี้เป็นผลงานของสำนักนักบวชนิกายเยซูอิต ที่สำคัญที่ควรแก่การกล่าวถึงก็มีนักบุญ ฟรานซิส ซาเวียร์ บาทหลวงองค์นี้ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ขึ้นเหยียบแผ่นดินใหญ่ แต่ว่าจากความตั้งใจอย่างแน่วแน่ทำให้เกิดแรงกระตุ้นให้พระรูปอื่นๆ ปฏิบัติตามแผนงานได้สำเร็จ

นักบวชรูปที่ทำชื่อเสียงไว้ต่อจากนักบุญ ฟรานซิส ซาเวียร์ ได้แก่บาทหลวงที่มีชื่อว่าแมทธิโอ ริชชี (ค.ศ.1552-1610) ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่ทำความสำเร็จมากที่สุดองค์หนึ่ง ในด้านการเผยแพร่ศาสนาในประเทศจีน ในปีที่ท่านสิ้นชีวิตมีวัดเกิดขึ้นมากกว่า 300 วัด นอกจากนี้ก็มีบาทหลวง อาดัม ซอล ที่มาดำเนินการต่อจาก บาทหลวง ริชชี

หน้าที่ต่างหากจากการเข้ามาเผยแพร่ศาสนาของบาทหลวงทั้ง 2 องค์ ได้แก่ การนำเอาความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ของชาวยุโรปมาเผยแพร่ มีการแก้ไขจัดแปลงปฏิทินให้ทันสมัย และจากความสามารถส่วนตัวนี้เอง ทำให้มีโอกาสเข้าไปมีบทบาทภายในราชสำนักช่วยสอนหนังสือให้แก่บรรดางวงศานวงศ์ด้วย

ความเจริญทางด้านศิลปวิทยาการ

ราชวงศ์หมิงได้รับการยกย่องว่าเป็นสมัยที่มีความเจริญทางด้านศิลปวิทยาการมากกว่าราชวงศ์หนึ่ง มีการรื้อฟื้นตำราของขงจื้อที่ขาดหายไป ในสมัยมองโกล พร้อมขยาย

ความให้ชัดเจนขึ้น ตลอดจนการนำไปใช้ในการสอบคัดเลือกบุคคลเข้ามารับราชการใหม่ มีโรงเรียนและหนังสือตำราเกิดขึ้นมากมาย รวมทั้งตำราทางวิทยาศาสตร์และการแพทย์ หนังสือทางวรรณคดีที่มีชื่อเสียงมาจนกระทั่งปัจจุบันก็คือ นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ 3 เรื่องด้วยกัน เรื่องแรกได้แก่ สามก๊ก (The Romance of the Three Kingdoms) เรื่องที่ 2 เป็นเรื่องเกี่ยวกับกลุ่มโจรกลุ่มหนึ่งในสมัยสุ่ง หรือ The Water Margin เรื่องสุดท้ายคือ “บันทึกการเดินทางในดินแดนทางตะวันตกของพระถังซำจั๋ง” (Hsuan-Tsang) เป็นเรื่องการเดินทางผจญภัยของพระถังซำจั๋ง ในอินเดีย

ในด้านศิลปะก็มีการแกะสลัก ภาพเขียนโดยเฉพาะบนฝาผนังกำแพงเป็นที่นิยมกันมาก ในบริเวณมณฑลส่านซี จากความเจริญทางการค้าขายกับต่างประเทศ สินค้าจำพวกเครื่องลายครามมีการประดับประดาให้สวยงามมากยิ่งขึ้น ศิลปะอีกอย่างก็คือผ้าไหมที่มีลวดลายทอลงบนพื้นผ้า⁵⁶

ความเสื่อมของราชวงศ์หมิง

ในปลายสมัยราชวงศ์หมิง ปัญหาที่เคยเกิดขึ้นในทุกราชวงศ์กลับมาเกิดใหม่ สาเหตุแรกได้แก่ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ราชวงศ์หมิงมีแหล่งที่มาของภาษีไม่มากเหมือนในสมัยสุ่ง นอกจากนี้ก็ยังเก็บได้ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย บรรดาเจ้าของที่ดินสามารถหลีกเลี่ยงภาษี ปลดปล่อยให้เป็นภาระแก่ชาวนาที่ยากจนค่าใช้จ่ายก็เพิ่มมากขึ้นอย่างเช่น สงครามกับญี่ปุ่นซึ่งงบประมาณไปมากกว่า ใน 3 ของภาษีทั้งหมด สาเหตุที่ 2 ได้แก่ การนำพวกชนที่เข้ามารับราชการ หยง โล ไม่คำนึงถึงข้อผิดพลาดจากการนำพวกชนที่เข้ามารับราชการของราชวงศ์ก่อนๆ ยกเว้นราชวงศ์สุ่งที่เคยพบมา (พวกชนที่เป็นกลุ่มที่ได้อำนาจทางการเมืองมาโดยผ่านทางสายของจักรพรรดิ ไม่ได้มาจากการสอบคัดเลือก) จึงมักจะได้รับการต่อต้านจากบรรดาพวกผู้ดี (Gentry) ที่ได้ตำแหน่งมาตามขั้นตอนและจากบรรดาชาวจีนที่ได้รับผลร้ายจากการบริหารที่ไม่มีความสามารถ ทำให้บ้านเมืองไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยอย่างเช่น ในปี ค.ศ.1599 กรณี เซ็ง เฟ็ง มีชาวนาถูกฆ่าตายเป็นจำนวนมากเมื่อไม่มีเงินมาชำระภาษี เป็นต้น ทำให้เกิดจลาจลขึ้นโดยทั่วไป สาเหตุที่ 3 ได้แก่ความอ่อนแอของกองทัพที่ไม่มีงบประมาณเลี้ยงดูได้ทั่วถึงกัน เป็นเหตุนำไปสู่การสูญเสียดินแดนต่างๆ อย่างเช่น อันหนัมในปี ค.ศ.1427 เป็นต้น สาเหตุที่ 4 ได้แก่ ภัยจาก “โจรทางตอนเหนือ และโจรสลัดทางตอนใต้” โจรทางตอนเหนือ ได้แก่ชาวมองโกล ที่ยกทัพมารุกรานดิน

แดนทางตอนเหนือถึงกับครั้งหนึ่งในปี ค.ศ.1550 กองทัพของชาวมองโกลเข้ามายึดได้ เกือบถึงกรุงปักกิ่ง ส่วนโจรสลัดทางตอนใต้ ได้แก่โจรสลัดชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาปล้นสดม บริเวณชายฝั่ง เริ่มจากศตวรรษที่ 13 มาจนถึงศตวรรษที่ 15 และ 16 นอกจากนี้ก็มีทั้ง ชาวจีนและแม้แต่ชาวโปรตุเกสด้วย

ความวุ่นวายภายในทั้งหมดที่กล่าวมานี้ มีส่วนทำให้ระบบบริหารของราชวงศ์ หมิงเสื่อมลงในที่สุด เริ่มจากปี ค.ศ.1620 เป็นต้นมา (ในรัชสมัยของจักรพรรดิ วัน หลี มีจลาจลเกิดขึ้นหลายครั้งที่ต่างๆ กัน แต่ในที่สุดด้วยความสามารถของผู้นำ 2 คน ที่ชื่อ หลี ซื่อ-เซ็ง (ค.ศ.1605-1645) และซัง เสียน-ซุง (ค.ศ.1647) กำลังของขบวนการปฏิวัติ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เข้ายึดกรุงปักกิ่งได้ในปี ค.ศ.1644 4 ปีหลังจากที่หลีได้สถาปนาราชวงศ์ ชุน (Shun) ขึ้นปกครองประเทศจีนในบริเวณมณฑลส่านซีได้สำเร็จ

เกือบ 2 เดือนที่ หลี ซื่อ-เซ็ง ปกครองประเทศจีน ถึงแม้เขาจะมีความสามารถทางการทหาร แต่ขาดประสบการณ์ทางด้านบริหารด้วยเหตุนี้เองแทนที่เขาจะเริ่มปรับปรุงความเสื่อมโทรมที่มีอยู่กลับปล่อยให้ความเสื่อมเหล่านั้นทำลายเขาลงไป ในที่สุด โดยในเดือนมิถุนายนปีเดียวกันนั้นเอง นายพล วู สัน กุย ก่อการกบฏและไปเข้ากับพวกแมนจูที่ หลี ซื่อ เซ็ง ส่งออกไปปราบเดินทัพเข้ากรุงปักกิ่ง ตัว หลี ซื่อ เซ็ง หลบหนีเข้าศึกและไปตายโดยฝีมือบริวารของเขาเอง ในที่สุด วู สัน กุย ได้รับตอบแทนคุณงามความดีด้วยการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในกองทัพของแมนจูก่อนที่จะถูกชาวแมนจูฆ่าตาย ส่วนพวกแมนจูเอง สถาปนาราชวงศ์ใหม่ขึ้นปกครองประเทศจีนต่อมา (ราชวงศ์ชิง) นับเป็นราชวงศ์ต่างชาติราชวงศ์ที่ 2 ที่ปกครองประเทศจีน (ราชวงศ์แรกคือราชวงศ์หยวน หรือมองโกล)

ราชวงศ์ชิง (ค.ศ.1644-1911)

ชัยชนะของราชวงศ์ชิงต่อราชวงศ์หมิง แม้ว่าจะได้มาด้วยโอกาสและโชคอำนวยมากกว่าการเตรียมตัวเข้ามายึดครองอย่างดี แต่ว่าการเป็นนักฉวยโอกาสของพวกแมนจู ไม่ได้ทำให้จีนในสมัยแมนจูด้วยความเจริญลงไปแต่อย่างใดไม่ ในทางตรงกันข้าม ในสมัยนี้จีนกลับได้รับการยกย่องว่าเป็นยุคที่ได้รับความสำเร็จในเกือบทุกๆ ด้าน อีกทั้งเป็นยุคของการเตรียมตัวไปสู่ความเป็นสมัยใหม่เท่าเทียมอารยประเทศในศตวรรษที่ 20 ด้วย

ภูมิหลังของพวกแมนจู

จีนกับบรรดาเผ่าต่างๆ ทางตอนเหนือเป็นเสมือนไม้เบื่อไม้เมามาแต่ครั้งโบราณกาล ดังตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจากความพยายามของจักรพรรดิ จิน ฉือ ฮ่องเต้ ที่สร้างกำแพงเมืองจีนขึ้นเพื่อป้องกันพวกนี้ให้ออกจากดินแดนอันอุดมสมบูรณ์ของประเทศจีน อย่างไรก็ตาม ก็ดี หลายครั้งที่กำแพงเมืองไม่อาจหยุดยั้งการรุกรานได้ ดังเหตุการณ์ที่สำคัญที่เกิดขึ้นแล้วในประวัติศาสตร์

กลางศตวรรษที่ 17 จีนตกอยู่ใต้การปกครองของชาวต่างชาติเหมือนกับที่เคยเป็นมาแล้ว ในศตวรรษที่ 13 ที่ต่างไปก็คือว่า พวกที่มาใหม่นี้ไม่ใช่ชาวมองโกล แต่เป็นชาวแมนจูที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นของจีนมาก่อน

พวกแมนจูที่เข้ามาใหม่นี้มีเชื้อสายพวกเจอเชน จากทางตอนใต้ของแมนจูเรีย (พวกเจอเชนเคยเข้ามาปกครองจีนภาคเหนือในสมัยราชวงศ์ซ่งใต้) ระบบเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับกรเลี้ยงสัตว์ และจากอาชีพที่เรียนรู้มาจากจีนคือ อาชีพการเพาะปลูก เคยอยู่ใต้การปกครองของจีนในสมัยราชวงศ์หยวน และแม้จะเป็นอิสระในสมัยหมิง แต่ก็ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการมาเป็นประจำ อย่างไรก็ตามก็ดีด้วยลักษณะของที่ตั้งทำให้ไม่เพียงแต่จะรับเอาความอุดมสมบูรณ์ทางด้านเศรษฐกิจของจีนไปเท่านั้น ชาวแมนจูยังเลียนแบบทางด้านการเมืองและการทหาร มีการนำชาวจีนเข้ามาช่วยราชการในตำแหน่งต่างๆ ด้วยเทคนิคที่เรียนรู้มาประกอบกับความสามารถและความพยายามของ นูราซี (ค.ศ.1559-1626) ในปี ค.ศ.1599 เขาก็เตรียมพร้อมที่จะขยายอำนาจลงทางใต้ เริ่มจากการปรับปรุงภาษาเขียน ปรับปรุงระบบการทหารจากไม่มีระเบียบแบบแผนให้มาเป็นแบบแผนขึ้น รวมทั้งการจัดตั้งระบบทหารกองธงขึ้น⁵⁷ (Banner System)

นับจากปี ค.ศ.1607 เป็นต้นมา นูราซี สร้างอิทธิพลให้แก่ชาวแมนจูของเขา ด้วยเหตุการณ์หลายๆ เหตุการณ์ อย่างเช่น ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นจักรพรรดิแห่งพวกมองโกล ปี ค.ศ.1608 สามารถยุติปัญหาเรื่องชายแดนกับจีนโดยจีนยอมรับอาณาเขตของชาวแมนจู หรืออีกครั้งในปี ค.ศ.1613 เมื่อทำการปราบปรามพวกเผ่าต่างๆ ทางเหนือราบคาบ ในปี ค.ศ.1616 เขาก็ประกาศตั้งรัฐอิสระขึ้นมา (ได้แก่รัฐจิน) ผลงานเหล่านี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า พวกแมนจูพร้อมแล้วที่จะเข้ายึดจีน อย่างไรก็ตามก็ดี ครั้งหนึ่งในการทำสงครามกับจีนในปี ค.ศ.1625 เขาถูกอาวุธปืนและเสียชีวิตไปในระยะเวลาไม่นานต่อมา

ผู้นำคนต่อมาได้แก่ อาบาไฮ (ค.ศ.1592-1643) ยึดได้เกาหลิแต่ต้องมาพ่ายแพ้ต่อจีนภายใต้การนำทัพของนายพล หยวน ชุง ฮวน เหมือนกับบรูราชี่ เมื่อครั้งก่อน อนึ่งด้วยอุบาย⁵⁸ ที่อาบาไฮสร้างขึ้นในปี ค.ศ.1631 ทำให้ยึดได้กรุงปักกิ่งพร้อมทั้งทรัพย์สิ้นเงินทองเป็นจำนวนมากกลับเมืองมกเดิน เพื่อเตรียมตัวมาโจมตีปักกิ่งใหม่

จากปี ค.ศ.1638 อาบาไฮ เริ่มดำเนินงานอีกครั้งหนึ่ง ได้ดิ้นแดนทางตอนเหนือมาเรื่อย จนกระทั่งในปี ค.ศ.1643 ได้แมนจูเลียเหนือทั้งหมดเนื่องจากสภาพไม่สมบูรณ์ อาบาไฮเสียชีวิตลงในปีเดียวกันนั่นเอง ปล่อยให้ ฟู่-หลิน (ค.ศ.1638-1661) ขึ้นมาปกครองแทนโดยมีจิรกาแลง และดอร์แกน เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในสมัยนี้เองความอ่อนแอภายในของจีนดังที่ได้กล่าวไปแล้ว กองทัพของพวกแมนจู ด้วยความช่วยเหลือของกองทัพจีนเดินทัพเข้ากรุงปักกิ่งในปี ค.ศ.1644 สถาปนาราชวงศ์ชิงขึ้น โดยมี ฟู่ หลิน เป็นจักรพรรดิพระองค์แรก และด้วยคำประกาศที่ว่า จะเข้ามาช่วยเหลือชาวจีน ให้หลุดพ้นอันตรายจากพวกกบฏหลี่ ซื่อ เซ็ง ประกอบกับการแสดงละครตบตาชาวจีนด้วยการแสดงการควาระต่อผู้เสียชีวิตในสงครามแม้แต่พระศพของจักรพรรดิก็กก็ได้รับการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณี ชาวแมนจูได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีในส่วนรวมและในที่สุดในปี ค.ศ.1645 และอีกครั้งในปี ค.ศ.1647 สองผู้นำแห่งขบวนการปฏิวัติ คือ หลี่ ซื่อ เซ็ง และ ชิงเสียน-ซุง ที่หลบหนีออกไปอยู่ทางทิศตะวันตก ก็ถูกปราบลงราบคาบตามลำดับ

การต่อต้านชาวแมนจูในดินแดนทางตอนใต้

การสถาปนาราชวงศ์ชิงขึ้นที่ปักกิ่ง ไม่ได้หมายความว่าประเทศจีนจะตกอยู่ภายใต้การปกครองของแมนจูทั้งหมด เพราะฉะนั้นในระยะแรกๆ นอกจากขบวนการปฏิวัติของหัวหน้ากบฏ 2 คนดังกล่าวแล้วข้างต้นที่ทางการต้องทำการปราบปรามอยู่ ยังมีกลุ่มของชาวจีนที่ยังคงจงรักภักดีต่อราชวงศ์เดิมอยู่อีกเป็นจำนวนมาก ที่สำคัญได้แก่กลุ่มจงรักภักดี 6 กลุ่มด้วยกัน 5 กลุ่มแรก⁵⁹ สลายตัวลงไปอย่างรวดเร็ว แต่กลุ่มที่ 6 ที่มีผู้นำที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวยุโรป โดยเฉพาะชาวฮอลันดาว่า โคซิงกา (ค.ศ.1624-1662) เริ่มงานกับกลุ่มของเจ้าชายไกว โดยการนำเอาทัพที่มีกำลังพลมากกว่าแสนคน ในปี ค.ศ.1655 ยึดได้มณฑลสำคัญของภาคตะวันออกได้หลายแห่ง อย่างไรก็ตาม การพ่ายแพ้ของเขาในปี ค.ศ.1659 ที่เมืองนานกิง ทำให้ฐานะของเขาตกต่ำลงจนต้องย้ายฐานปฏิบัติการใหม่ไป

อยู่ที่เกาะฟอร์โมซา โดยการแย่งชิงมาจากชาวฮอลันดา ณ ที่นี้เองกองทัพของเขาถูกตัด
ออกจากการติดต่อกับแผ่นดินใหญ่ด้วยมาตรการหลายๆ ประการของแมนจู ดังนั้นนับจาก
ปีที่เขาเสียชีวิต (ค.ศ.1662) กองทัพของเขาก็ค่อยๆ พ่ายแพ้ และหมดอำนาจไปในปี
ค.ศ.1683 ปีนี้จึงเป็นปีสุดท้ายที่ราชวงศ์ชิงปราบชาวจีนที่ยังจงรักภักดีต่อราชวงศ์หมิง
หมด และแมนจูยังได้ชาวจีนมาช่วยราชการด้วย นโยบายของจักรพรรดิ คัง สี ที่มุ่งขจัด
การฉ้อราษฎร์บังหลวงได้ลดอิทธิพลของพวกเขาทันที ทำให้ผู้มีการศึกษามีความคิดก้าวหน้า
ที่เคยถูกกีดกันตั้งแต่ปลายสมัยราชวงศ์หมิง หันกลับเข้ามาช่วยเหลือชาวแมนจูปกครอง
ประเทศมากขึ้น

สถาบันการปกครอง

แม้ว่าราชวงศ์ชิงจะเป็นราชวงศ์ของชาวต่างชาติแต่ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เป็น
เพราะความไม่มีอะไรของเขาตัวเอง ทำให้ชาวแมนจูรับเอาเกือบทุกอย่างของจีน
ไปใช้เป็นของตนเองโดยเฉพาะในด้านการปกครองและด้านเศรษฐกิจ และถ้าจะเน้นให้
ชัดเจนไปอีกก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นระบบของราชวงศ์หมิงที่ชาวแมนจูแย่งอำนาจมานั่นเอง

ตำแหน่งจักรพรรดิ

ตั้งแต่จักรพรรดิองค์แรก ชุน ซื่อ (ค.ศ.1644-1661) จนกระทั่งองค์สุดท้าย
ทุกพระองค์ปกครองแบบอัตตาธิปไตย (autocracy) ทรงบริหารงานทุกแขนงด้วยตัวของพระ
องค์เองไม่ว่าจะในด้านการกำหนดนโยบายทั้งภายในและภายนอก เป็นผู้บัญชาการทหาร
สูงสุด เป็นผู้บัญญัติและแก้ไขกฎหมาย อีกทั้งเป็นผู้พิพากษาสูงสุดที่จะลงโทษหรือยก
โทษให้แก่ผู้กระทำผิดได้แต่เพียงผู้เดียว

ทางด้านศาสนา

พระองค์เป็นประมุขของศาสนาและลัทธิทุกลัทธิที่มีอยู่ในขณะนั้น ไม่ว่าจะ
เป็นลัทธิ คาไล ลามะ ลัทธิเต๋า ขงจื้อ หรือแม้แต่ศาสนาพุทธ และเป็นผู้ติดต่อกับสวรรค์
ในยามไม่ปรกติสุขด้วย

ทางด้านวิทยาการ

นอกเหนือจากการเป็นองค์อุปถัมภ์ในสาขาวิชาความรู้ของแต่ละแขนง ยังให้
การสนับสนุนการเขียนและการพิมพ์ทั้งหนังสือและบทความทางวิชาการ แม้แต่ในการ

สอบคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการ ไม่เพียงแต่เสด็จออกมาควบคุมการสอบไล่ ป่อยครั้ง ทรงทำหน้าที่สัมภาษณ์และตัดสินความสามารถของผู้ทำการสอบด้วยตัวของพระองค์เอง รวมทั้งการออกบรรยายทางวิชาการด้วย

ข้าราชการบริพาร

ในสมัยชิงข้าราชการบริพารในราชสำนักประกอบด้วยบุคคล 3 ประเภทด้วยกันพวกแรก ได้แก่ บรรดาเชื้อพระวงศ์ที่สืบต่อกันลงมาจากราชวงศ์ มีผู้อำนวยการราชตระกูล (Imperial Clan Court) เป็นหัวหน้า หน้าที่ก็คือเป็นผู้จัดบันทึกประวัติความเป็นไปตั้งแต่เกิดจนกระทั่งสิ้นพระชนม์ จัดการศึกษาและเป็นที่ปรึกษาให้แก่ราชตระกูล พวกที่สอง ได้แก่ข้าราชการฝ่ายบริหารทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน พวกสุดท้าย ได้แก่ ทหารประจำกองชง ซึ่งก็มีความแตกต่างกันในระหว่างความเป็นแมนจู จีนและมองโกล โดยทหารประจำกองชงที่เป็นชาวแมนจูจะได้รับประโยชน์ตอบแทนมากกว่าพวกอื่น ๆ ข้าราชการบริพารทั้งหมดนี้จะได้รับค่าตอบแทนเป็นทั้งที่ดินและสิ่งมีค่าอื่นๆ อย่างเช่น ที่อยู่อาศัย ค่าใช้จ่าย และข้าวเพื่อไว้บริโภค

รัฐบาลส่วนกลาง

จักรพรรดิเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดทางการปกครอง บริหารราชการแผ่นดินโดยอาศัยคำปรึกษา และคำแนะนำจากสำนักราชเลขาธิการ (Grand Secretary) ที่มีมาตั้งแต่ในสมัยราชวงศ์ก่อน ในสมัยนี้มีราชเลขาธิการจำนวน 4 นาย และผู้ช่วยอีก 2 นาย โดยเลือกมาจากชาวแมนจู และชาวจีนจำนวนเท่าๆ กัน เมื่อจักรพรรดิทรงเห็นชอบในนโยบายตลอดจนคำปรึกษา คณะรัฐมนตรีทั้ง 6 จะเป็นผู้รับคำสั่งนั้นไปปฏิบัติตาม อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าในทางทฤษฎี ผู้ที่ดำรงตำแหน่งในสำนักราชเลขาธิการจะไม่มีอำนาจในการบริหารงานโดยตรงเหมือนกับ สำนักจุง ชู ในสมัยราชวงศ์ตั้ง แต่จากการดำรงตำแหน่งนานๆ (ปรกติตำแหน่งนี้อยู่ได้คนละ 8 ปี กับ 9 เดือน) ก็อาจใช้อิทธิพลส่วนตัวชักนำให้จักรพรรดิเห็นสอดคล้องไปกับตนได้ อนึ่ง สำนักนี้นับตั้งแต่สมัยของพระเจ้า คัง ลี (ค.ศ.1662-1722) เป็นต้นมาเริ่มหมดอำนาจลงโดยจักรพรรดิหันไปพึ่งเสนาบดีการส่วนตัวมากขึ้น ราชเลขาธิการเปลี่ยนหน้าที่ไปบริหารงานในด้านต่างๆ ไป มาในสมัยจักรพรรดิหยุง เชิง (ค.ศ.1723-1735) มีการตั้งสภาที่ปรึกษาสูงสุด (Grand Council) ขึ้นในปี ค.ศ. 1729 สภานี้มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับสำนักราชเลขาธิการก่อนที่จะถูกลดอำนาจ แต่ที่ผิดแปลกไปก็คือเป็นผู้ที่อยู่วิบใช้ใกล้ชิดกับจักรพรรดิมากกว่า ภายใต้สภานี้มีเลขาธิการผู้ช่วย (Little Councillor) ประมาณ 32 คน ทำงานทั้งกลางวันกลางคืนเพื่อให้ทันกับงาน

ส่วนการได้ตำแหน่งทางราชการในสมัยนี้มี 5 วิธีด้วยกัน คือ การเข้ามาด้วยการสอบคัดเลือกผ่าน โดยข้าราชการอาวุโสฝากมา โดยบิดาเคยทำคุณงามความดีไว้ในอาชีพการรับราชการ โดยการซื้อตำแหน่งและสุดท้ายด้วยการแต่งตั้งในตำแหน่งนั้นตำแหน่ง **รัฐบาลส่วนภูมิภาค**

ยังคงรูปแบบของรัฐบาลส่วนภูมิภาคที่เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์หยวนแล้วมาแก้ไขเพิ่มเติมในสมัยราชวงศ์หมิง กล่าวคือมีการแบ่งส่วนการบริหารงานออกเป็นจังหวัด เขต อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน แต่ที่แตกต่างไปก็คือ มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม อย่างเช่น จำนวนของจังหวัดเพิ่มจาก 12 จังหวัดในสมัยราชวงศ์หยวนมาเป็น 68 จังหวัดเป็นต้น อีกกรณีหนึ่งก็คือ ตำแหน่งผู้บริหารงานส่วนจังหวัด ซึ่งได้แก่ข้าหลวงใหญ่ (Governor General) และผู้ว่าราชการจังหวัด (Governor) ผู้ที่ดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่มักจะเป็นชาวแมนจู และผู้ว่าราชการจังหวัดจะเป็นชาวจีน ทั้งนี้เพื่อเป็นการตรวจตราอำนาจซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตามเกี่ยวกับทฤษฎีนี้มีผู้วิจารณ์ว่า ใช้ได้ผลแต่ในทางทฤษฎีเท่านั้น เพราะว่าการถ่วงอำนาจ (Check and Balance) กันนี้ถ้าหากว่าผู้ปกครองเป็นคนไม่ดีทั้ง 2 คน ต่างฝ่ายต่างก็จะปกปิดความผิดซึ่งกันและกัน แต่ถ้าเป็นคนดีทั้ง 2 คน ก็ไม่จำเป็นต้องมีถึง 2 คน แต่ถ้ามีทั้งดีและทั้งไม่ดี คนเลวก็จะกลั่นแกล้งคนดี แต่ว่าเมื่อนำทฤษฎีนี้มาใช้ในการตีชาวแมนจู นับว่าได้รับผลสำเร็จพอสมควรอย่างน้อยก็ในแง่ของความรู้สึกที่อย่างน้อยก็มีชาวแมนจูซึ่งเป็นคนของรัฐบาลคอยดูแลชาวจีนทั่วทุกมุมเมือง

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ตำแหน่งรองลงมาได้แก่ เศรษฐกรจังหวัด ผู้พิพากษาจังหวัด และศึกษาธิการจังหวัด ซึ่งได้รับแต่งตั้งมาจากจักรพรรดิ นอกจากหน่วยงานใหญ่ 3 หน่วยงานนี้แล้ว ก็มีหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องกับกิจการเป็นต่างๆ ไป อย่างเช่น ทางด้านไปรษณีย์ ภาษีอากร และการทหาร เป็นต้น

ระบบเศรษฐกิจ

ราชวงศ์ชิงนำเอา ระบบการเก็บภาษีที่เรียกว่า “ระบบเก็บรวมยอด” (Single Whip System) ที่เกิดขึ้นในราชวงศ์ที่แล้วมาใช้ มาในสมัยจักรพรรดิ คัง ลี มีการเปลี่ยนแปลงบ้างคือ เมื่อพระองค์ทรงมองเห็นอัตราการเพิ่มของพลเมืองว่าไม่เป็นสัดส่วนกับที่ดินที่ใช้ทำมาหากิน ประชาชนเป็นผู้เสียภาษีจะไม่ได้รับความยุติธรรม จึงให้เปลี่ยนแปลง

โดยคำนวณการเสียภาษีใหม่ กล่าวคือ ให้กำหนดอัตราคงที่ของจำนวนพลเมืองโดยคิด
เอาจากจำนวนพลเมืองที่มีอยู่จริงๆ ในขณะนั้น (ปี ค.ศ.1712) เป็นตัวกำหนดการเสียภาษี
ประเภทที่ต้องตอบแทนโดยการใช้จ่ายแรงงาน (Corvée) โดยคิดเป็นค่าออกมาประมาณจุด
หนึ่งเทล (Tael) ต่อภาษีที่ดินที่ต้องเสีย 1 เทล⁶⁰

ก่อนหน้านั้น วิธีการเก็บแต่เดิมมีการส่งจดหมายเรียกเก็บภาษีส่วงหน้า ไปให้
แก่ผู้เสียภาษีให้ทราบก่อน 1 เดือน พร้อมแจ้งจำนวนภาษีที่ต้องจ่าย แต่มาในปี ค.ศ.1687
ระบบการเก็บภาษีที่เรียกว่า ระบบหลี่เจีย⁶¹ (Li-Chia System) ที่มีมาแล้วเช่นกันตั้งแต่
ในสมัยราชวงศ์หมิง และมาทำหน้าที่เก็บสถิติจำนวนพลเมืองในสมัยราชวงศ์ใหม่ มาทำ
หน้าที่คอยเตือนผู้เสียภาษีแทนการส่งจดหมายเรียกเก็บภาษี ภาษีที่เสียก็มีทั้งที่เป็นแร่เงิน
(Silver) และผลผลิต ที่จัดเป็นระบบตามวิธีการเก็บแบบ “ระบบเก็บรวบยอด”

สภาพสังคม

ในสังคมของชาวจีนที่อยู่ภายใต้การปกครองของชาวต่างชาติมีกฎเกณฑ์มาก
มายเกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้กฎเกณฑ์เหล่านั้นเป็นเครื่องแสดงให้เห็นชัดถึงความแตกต่างและ
เป็นการแสดงสิทธิของผู้ที่ปกครองว่ามีสิทธิอะไรบ้างที่นอกเหนือไปจากผู้ปกครอง หรือ
อีกนัยหนึ่งก็คือชาวจีนที่ถูกปกครอง อนึ่ง จุดมุ่งหมายของการตั้งกฎเกณฑ์เหล่านี้ไม่ได้
แตกต่างกันนักไปกว่าในสมัยชาวต่างชาติอีกพวกหนึ่งคือ ชาวมองโกล ที่มาปกครองจีน
ในศตวรรษที่ 13 และ 14 ยกเว้นในส่วนที่เป็นรายละเอียด

ถ้าเปรียบเทียบกับจำนวนชาวแมนจู ที่เข้ามาปกครองจีนจะเห็นได้ว่ามีอัตรา
ส่วนประกอบร้อยละ 2 ของชาวจีนทั้งหมดเท่านั้น ทำให้ชาวแมนจูจำเป็นต้องวางมาตรการ
เพื่อความเป็นเอกลักษณ์แห่งตนไว้ ชาวแมนจูบังคับให้ชาวจีนโกนศีรษะเอาผมตรงช่วง
หน้าออก ให้ไว้ผมเปีย และให้แต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายของชาวแมนจู เพื่อให้ดูเหมือน
ชาวแมนจู มีการห้ามไม่ให้มีการแต่งงานกันระหว่างชาวจีนกับชาวแมนจู ชาวจีนที่จะเข้า
รับราชการต้องผ่านการสอบคัดเลือกตามระเบียบแบบแผนก่อนในขณะที่ชาวแมนจูได้รับ
การยกเว้น และในตำแหน่งบริหาร ก็จะต้องมีชาวแมนจูคอยควบคุมเป็นรายบุคคลไปใน
ตำแหน่งที่สูงกว่าหรืออย่างน้อยก็จะต้องมีตำแหน่งละเท่าๆ กัน⁶² (Dualism Government)
นอกจากการควบคุมกันด้วยวิธีการทางกฎหมายแล้วชาวจีนยังถูกควบคุมด้วยกำลังทางทหาร
โดยผู้ปกครองแมนจูจะส่งกองกำลังเฉพาะกิจไปประจำการไว้ตามท้องถิ่นที่ถือว่าเป็นแหล่ง
ที่ไม่เรียบร้อย และมีการจราจลบ่อยๆ ครั้งอีกด้วย

อีกมาตรการหนึ่งที่ชาวแมนจูพยายามเปลี่ยนชาวจีนไว้เป็นชาวแมนจู ก็คือ การนำภาษาแมนจูมาใช้เป็นภาษาราชการและบังคับให้ผู้ที่ดำรงตำแหน่งการศึกษาสูงสุด (Chin-Shih) ต้องเรียนภาษาแมนจู โดยมีการสอนกันในมหาวิทยาลัยแห่งชาติ (National University หรือ Han lin Academy) อย่างไรก็ดี ในระยะแรกๆ มีการนำชาวจีนที่รู้ภาษาแมนจูทำหน้าที่เป็นล่ามไปก่อน โดยให้บรรจุนำไปในทุกระดับตั้งแต่ราชเลขาธิการลงมา เช่นเดียวกับในคณะรัฐมนตรีทั้ง 6 แต่ต่อมาสถานการณ์เริ่มเปลี่ยนไป ชาวแมนจูเริ่มหันมาเรียนภาษาจีนมากขึ้นจนในที่สุดในปี ค.ศ.1670 กองล่ามก็ยุบเลิกไป และประมาณปี ค.ศ.1838 ภาษาแมนจูก็ไม่มีใครใช้จะมีก็แต่เฉพาะในราชสำนักและในงานพิธีที่เป็นชาวแมนจูเท่านั้น ภาษาจีนกลับมาเป็นภาษาที่ใช้ทางราชการอีกครั้งหนึ่ง

การแผ่ขยายอาณาเขต

ไม่ว่าราชวงศ์ใดก็ตามที่ขึ้นมาอำนาจ ถ้าหากไม่ได้ดินแดนทางตะวันตก (เอเชียกลาง) มาไว้ในครอบครอง ราชวงศ์นั้นๆ ไม่อาจที่จะบริหารงานไปโดยปราศจากการเพี้ยมารบกวานของชาวเผ่าในดินแดนนั้นๆ ได้

ในสมัยราชวงศ์ชิงก็เช่นกัน ทราบถึงปัญหาที่ดี เริ่มตั้งแต่สมัยของจักรพรรดิคัง ลี เมื่อปราบขุนพลชาวจีน (อู๋ ลัน กุย) ก็คิดจะแยกตัวเป็นอิสระจากแมนจูได้สำเร็จ พระเจ้าคัง ลี ก็หันมาแก้ปัญหาเกี่ยวกับชาวมองโกลทันที เดิมทีชาวมองโกลเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองของชาวแมนจูด้วย แต่ว่ามาระยะหลังๆ เมื่อผู้ปกครองแมนจูรับเอาวัฒนธรรมจีนและกลายเป็นชาวจีนมากเท่าใด ก็ทำให้ชาวมองโกลกลายเป็นคนต่างด้าวมากเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ผู้นำของมองโกลคนหนึ่ง⁶³ (กัลแดน) วางแผนสร้างอาณาจักรมองโกลขึ้นเป็นอิสระจากแมนจู สงครามเกิดขึ้นบ่อยครั้งในช่วงปี ค.ศ.1690-1696 แต่ก็ยุติลงในที่สุด ในการรบที่สำคัญอีก 3 ครั้งด้วยกัน ในระหว่างปี ค.ศ.1715, ค.ศ.1755-1757 และ ค.ศ.1758-1759 อาณาเขตของแมนจูทางทิศตะวันตกเข้าไปไกลถึงบริเวณเทือกเขาปามีเรียบนลงมาทางใต้ติดกับพม่า เวียดนาม ส่วนทางเหนือได้มองโกลเสียทั้งหมด และแมนจูจัดการครอบครองดินแดนอันกว้างขวางนี้นับเป็นครั้งที่ 4 ในประวัติศาสตร์ชาวจีน⁶⁴ เมื่อแมนจูยึดได้ดินแดนนั้นๆ เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ได้จัดรูปการปกครองโดยยึดถือเอารูปแบบการปกครองของจีน จัดระบบเศรษฐกิจ รวมทั้งการดูแลให้เผ่าต่างๆ แยกแยกกัน แล้วทำการปกครอง

ความเจริญในสมัยแมนจู

ความเจริญต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสมัยแมนจูนี้ไม่ได้เป็นความเจริญที่เกิดขึ้นมาใหม่ หากแต่เป็นการทำให้ความเจริญที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น ด้วยการศึกษเพิ่มเติมขยายความในเรื่องเดียวกัน รวมทั้งเปิดให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อให้ได้ข้อความที่สมบูรณ์ขึ้น

ทางด้านปัญญา การสูญเสียอำนาจไปให้แก่แมนจู ทำให้ผู้มีการศึกษากลุ่มหนึ่งตั้งตนเป็นปฏิปักษ์ ด้วยการผลิตผลงานทางด้านการเขียนออกมาต่อต้าน อาทิเช่น แสดงให้เห็นว่าชาวแมนจูไม่มีความสามารถในการปกครองเท่าชาวจีน การที่แมนจูได้อำนาจมานั้นเป็นความเสื่อมภายในใจเอง เรียกร้องให้ชาวจีนร่วมมือร่วมใจกันศึกษาคำสั่งสอนของขงจื้อ เพื่อมาแก้ไขข้อผิดพลาดที่ราชวงศ์หมิงได้ทำไว้ และไม่ให้เกิดเหตุการณ์ทำนองนั้นเกิดขึ้นมาอีก บางกลุ่มถึงกับปฏิเสธเข้ารับราชการ⁶⁵

นอกเหนือจากกลุ่มที่เป็นปฏิปักษ์กับแมนจู ก็มีอีกกลุ่มหนึ่งที่มีส่วนช่วยสร้างผลงานทางด้านปัญญาออกมา กลุ่มนี้ต่างกับกลุ่มแรกตรงที่ว่า แทนที่จะเป็นปฏิปักษ์และผลิตผลงานในทางทำลายแมนจู กลับเป็นกลุ่มที่ได้รับการสนับสนุนจากแมนจู และผลงานก็เป็นในเชิงสร้างสรรค์และเป็นบรรยากาศทางวิชาการมากกว่าการทำลาย ผลงานสำคัญที่อยู่ในช่วงเวลาของจักรพรรดิ กัง สี และจักรพรรดิ เชียง-ลุง (ค.ศ.1736-1795) มีการเก็บรวบรวมผลงานทางประวัติศาสตร์ของราชวงศ์หมิง ผลงานทางโบราณคดี หนังสือภูมิศาสตร์ หรืออย่างในสมัยของจักรพรรดิ หยง เซิง (ค.ศ.1723-1735) ก็ให้การสนับสนุนตั้งสถานศึกษาเพื่อให้ผู้มีการศึกษาได้มีโอกาสออกไปแสดงความสามารถ

พจนานุกรม “ของมีค่าทั้ง 4” (Four Treasuries) ที่เกิดขึ้นโดยการสนับสนุนงานของจักรพรรดิเซียงลุง เป็นผลงานของได้ เช่น ที่นำเอาความรู้ในสาขาวิชาวรรณคดี ประวัติศาสตร์ปรัชญาและอักษรศาสตร์มาเก็บรวบรวมไว้ อนึ่ง ในเล่มเดียวกันนี้มีบทความวิพากษ์วิจารณ์ความคิดของนักปรัชญาเอก ในสมัยราชวงศ์ตั้งด้วย (ซู ลี)⁶⁶

ที่เป็นนวนิยายก็มี “ความฝันจากห้องสีแดง” (The Dream of the Red Chamber) เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความรักของชายหนุ่มในตระกูลผู้ดีที่มีต่อหญิงสาวซึ่งเป็นคนสามัญมาอยู่ในกลางศตวรรษที่ 19 เริ่มมีการแปลผลงานจากภาษาต่างประเทศทั้งบทความที่เป็นวิชาการ และนวนิยายทั้งเรื่องสั้นและเรื่องยาวเข้ามาแพร่หลายในวงการประพันธ์

ทางด้านศิลปะ เครื่องลายครามในสมัยนี้เป็นที่นิยมกันมากในตลาดยุโรป เฉพาะที่ทำมณฑลเกียงสี ได้รับการยกย่องว่ามีลักษณะที่ดีพร้อมทุกอย่าง สีที่นิยมใช้กันในสมัยนี้ก็คือสีเขียว สีแดงปนเหลือง สีนํ้าเงินเข้ม สีแดงเข้มและสีขาว มีการวาดภาพที่สวยงามประดับบนผิวเครื่องลายครามด้วย

ความนิยมในเครื่องลายครามเริ่มเสื่อมไปในกลางศตวรรษที่ 19 ภายหลังที่เกิดกบฏไต้ผิงขึ้น งานที่ออกมาในสมัยนี้ไม่มีฝีมือเท่ากับในสมัยก่อน ทั้งนี้เพราะกบฏได้ทำลายโรงงานตลอดจนช่างปั้นฝีมือดีๆ ไป

ทางด้านสถาปัตยกรรม นอกเหนือจากที่เป็นรูปแบบของจีนเองแล้ว ในสมัยของจักรพรรดิเฉียง ลุง สถาปัตยกรรมอิตาลีได้เข้ามาเผยแพร่ การตกแต่งก็เป็นแบบของฝรั่งเศส

ความสัมพันธ์กับตะวันตก

ชาวยุโรปเริ่มรู้จักและเริ่มเดินทางเข้ามาในประเทศจีนตั้งแต่ในสมัยราชวงศ์หยวน ซึ่งก็มีทั้งบุคคลของทางศาสนาและนักเดินทางท่องเที่ยวอย่างมาร์โคโปลโล ที่เข้ามารับราชการอยู่ในราชสำนักหยวนเป็นเวลานานกว่า 10 ปี เพิ่มจำนวนมากขึ้น ในสมัยราชวงศ์ต่อมา (หมิง) ตามหลักฐานมีนักบวชในนิกายเยซูอิตหลายองค์เข้าไปเป็นผู้สอนหนังสือให้แก่คนในราชสำนัก รวมทั้งการควบคุมงานที่สำคัญๆ ในราชสำนัก อย่างเช่น บาทหลวงชาวเยอรมัน คือ อาดัม ซอล เป็นหัวหน้าโครงการหนังสือ รวมทั้งเป็นหัวหน้าโครงการประดิษฐ์ปฏิทิน นักบวชคนเดียวกันนี้มาในสมัยราชวงศ์ชิงก็ได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นผู้อำนวยการสถาปนาดาราศาสตร์แห่งชาติ

ในระยะแรกๆ ความสัมพันธ์กับตะวันตกเป็นไปในลักษณะที่ราบรื่นทั้งนี้เพราะความต้องการพื้นฐานของแต่ละผู้ที่เข้ามา ทำให้ไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์ที่จีนวางไว้ ตราบใดที่กฎเกณฑ์นั้นไม่เป็นสิ่งที่เกินกว่าจะรับได้ แม้แต่ในกรณีของชาวโปรตุเกสเองก็ตามแต่การยินยอมปฏิบัติตามกฎข้อบังคับตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวจีน⁶⁷ รวมทั้งการถูกกักบริเวณ ตลอดจนความเสื่อมของพ่อค้าชาวโปรตุเกสเองที่ในระยะต่อมาได้เปลี่ยนสภาพจากพ่อค้าไปเป็นโจรสลัด ทำให้ชาวจีนเกิดความมั่นใจยิ่งขึ้นในความคิดของตนที่ว่า “ชาวจีนนั้นเป็นผู้ที่มีความเจริญมากที่สุด และผู้ที่ไม่ใช่ชาวจีนเป็นพวกคนป่าเถื่อน

“ไม่มีอารยธรรม” เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ที่จะมีขึ้นระหว่างจีนกับประเทศอื่นๆ จะต้องเหมือนกับที่จีนเคยติดต่อกับดินแดนต่างๆ ในอดีต โดยจะต้องยอมรับเสียก่อนว่า ประเทศจีนเป็นอาณาจักรกลาง และจักรพรรดิของจีนเป็นผู้ปกครองสูงสุดแห่งสากลโลก ผู้ใดที่ไม่ใช่ชาวจีนแต่ปรารถนาที่จะติดต่อสัมพันธ์กับจีน จะต้องยอมรับสภาพการเป็นเมืองขึ้นด้วย การส่งเครื่องราชบรรณาการและแสดงความคารวะด้วยการทำเกาเตา (Kow tow) ต่อองค์จักรพรรดิก่อนจึงจะมีความสัมพันธ์ไมตรีต่อกันได้

ความคิดเช่นนี้เป็นความคิดที่ชาวยุโรปจำเป็นต้องพึงปฏิบัติตามถึงแม้จะไม่เต็มใจมากนักชาวอังกฤษเป็นอีกพวกหนึ่งที่ไม่ได้รับความเสมอภาค⁶⁸ ตั้งแต่เริ่มเข้ามาตั้งสถานีการค้าในแคนตอนในปี ค.ศ.1699 ในระหว่างปี ค.ศ.1787-1816 รัฐบาลอังกฤษได้พยายามส่งทูตเข้ามาเพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์ให้ดีขึ้นถึง 3 ครั้ง⁶⁹ ด้วยกัน แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จเพราะชาวอังกฤษไม่ยอมทำพิธีเกาเตา

อย่างไรก็ดี การค้าขายระหว่างยุโรปกับจีนยังคงดำเนินต่อไปภายใต้กฎเกณฑ์ดังกล่าวตลอดจนศตวรรษที่ 18 ดังคำกล่าวของจักรพรรดิเฉียนหลงที่กล่าวต่อกษัตริย์ยอร์ชที่ 3 แห่งประเทศอังกฤษว่า “เรามีทุกสิ่งทุกอย่าง หม่อมฉันมองไม่เห็นคุณค่าของสิ่งแปลกๆ และเลิศล้ำและนอกจากนั้นหม่อมฉันยังมองไม่เห็นความจำเป็นที่จะใช้ผลิตภัณฑ์จากประเทศของพระองค์แต่อย่างใด”⁷⁰ สินค้าของจีนถูกนำออกไปยังตลาดต่างประเทศเป็นจำนวนมากแต่นับจากปี ค.ศ. 1826 อัตราการส่งออกเริ่มลดต่ำลง แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าชาวยุโรปเสื่อมความสนใจในสินค้าของชาวจีนลง ในทางตรงกันข้ามสินค้าจากประเทศจีนยังคงเป็นที่นิยม แต่สิ่งที่ทำให้เงินตราไหลออกนอกประเทศมากสิ่งหนึ่งก็คือฝิ่น

การเปิดประเทศจีน

การค้าฝิ่น เป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้จีนต้องเปิดประเทศต่อชาวยุโรปและเปลี่ยนสภาพจากความเป็นอาณาจักรกลาง มาเป็นประเทศกึ่งอาณานิคมในสมัยต่อมา

ชาวจีนรู้จักฝิ่นตั้งแต่ประมาณปลายศตวรรษที่ 8 โดยชาวอาหรับเป็นผู้นำมา ชาวอังกฤษเริ่มค้าขายฝิ่นอย่างจริงจังในปี ค.ศ.1773 จากประมาณ 4,570 แท่ง เพิ่มเป็น 40,000 แท่งในปี ค.ศ.1831-1840⁷¹ มูลค่าประมาณ 20 ล้านเหรียญ เพื่อที่จะยุติการไหล

ออกของเงินตราไปยังต่างประเทศ ทางราชสำนักได้ส่ง หลิน เต ซื่อ ออกมาทำลายการค้าฝิ่น ในขณะที่เดียวกับที่รัฐบาลอังกฤษก็กำลังพยายามที่จะปรับปรุงความสัมพันธ์อย่างเสมอภาคกับจีนประกอบกับความไม่เข้าใจซึ่งกันและกันในปี ค.ศ.1839 เมื่อหลินริบและทำลายสินค้าฝิ่นที่มีอยู่ในจีนรวมทั้งของชาวอังกฤษด้วย อังกฤษได้ตอบด้วยการส่งกองเรือเข้ายึดบริเวณชายทะเลด้านใต้และจากผลของสงครามในปี ค.ศ.1842 นอกเหนือจากหลินจะถูกปลดออกจากราชการ ในสนธิสัญญานานกิง (Treaty of Nanking) จีนต้องยกเกาะฮ่องกงให้อังกฤษและต้องเปิดเมืองท่าอีก 5 แห่งได้แก่ แคนตอน เอหมิง พูเจา 닝โป และเซียงไฮ้ ให้เป็นเขตสัมปทานอยู่ในความดูแลของอังกฤษ ความเสมอภาคกันในการติดต่อ ยกเลิกภาษีขาเข้า ชดใช้ค่าฝิ่นที่ถูกทำลายไป และสุดท้ายก็คือ เมื่อใดที่จีนทำสนธิสัญญากับประเทศหนึ่งประเทศใด อังกฤษจะได้รับประโยชน์ตามข้อความที่กล่าวไว้ นั่นด้วย โดยที่อังกฤษไม่ต้องทำสัญญา มีชาติอื่นมาทำสัญญาด้วยตามอังกฤษ เช่น ฝรั่งเศส และอเมริกา ในปี ค.ศ.1844 เบลเยี่ยม ในปีต่อมา สวีเดนและนอร์เวย์ ในปี ค.ศ.1849 และรัสเซียในปี ค.ศ.1851

ข้อตกลงในสนธิสัญญานานกิงยังไม่อาจยุติข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ต่างๆ ได้ และต่างฝ่ายต่างละเมิดสัญญากันมาตลอด สงครามครั้งใหม่เกิดขึ้นในปี ค.ศ.1857 โดยมีฝรั่งเศสเข้าร่วมด้วย กองทัพรวมระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศสเข้ายึดกรุงปักกิ่งได้ในปี ค.ศ.1860 ตามสนธิสัญญาเทียนสิน จีนต้องเปิดประเทศออกกว้างกว่าเดิมอีก ตามนัยดังต่อไปนี้

1. ให้เปิดเมืองท่าตามลุ่มแม่น้ำแยงซีเพิ่มให้แก่ชาวยุโรปอีก
2. ให้จัดสถานที่พักนักแก่ราชทูตในกรุงปักกิ่ง
3. อนุญาตให้ชาวยุโรปเดินทางได้โดยเสรีในแผ่นดินใหญ่ และ
4. ให้จีนชดใช้ค่าเสียหายที่เกิดขึ้นจากการทำสงครามครั้งนั้นนอกเหนือจากอนุญาตให้ค้าฝิ่นได้โดยเสรี และให้มีการแก้ไขเงื่อนไขทางการค้าใหม่ ซึ่งจีนก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะปฏิเสธได้

ความเสื่อมของราชวงศ์ชิง

การพ่ายแพ้หลายครั้งต่อชาวยุโรปต่างๆ ที่มีกำลังมากกว่า ทำให้ความคิดที่เป็นปฏิปักษ์ต่อชาวแมนจูทวีความรุนแรงขึ้น มีการจลาจลเกิดขึ้นโดยทั่วๆ ไปแทบทุกมณฑล โดยสมาคมลับกลุ่มต่างๆ ในสมัยนี้เริ่มมีการไว้ผมยาวเพื่อต่อต้านคำสั่งของชาวแมนจูที่ให้โกนศีรษะและไว้หางเปีย

กบฏแรกที่เกิดขึ้นได้แก่ กบฏไต้ผิง ภายใต้การนำของ หัง ชิว ชวน ผู้ที่มีความเลื่อมใสในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก แต่ต่อมาเกิดความคิดขึ้นมาใหม่ว่าตนเองนั้นเป็น “น้องชายของพระเยซู” ได้รับคำสั่งให้มาสร้างอาณาจักรแห่งพระเจ้าขึ้นใหม่ในโลกอาณาจักรของเขาเรียกว่า อาณาจักรไต้ผิง ซึ่งมีความหมายว่า “อาณาจักรที่สงบที่สุด” เริ่มด้วยการตั้งตนเองเป็นกษัตริย์แห่งสวรรค์ ล้อมรอบด้วยสมาชิกที่เขาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ด้วย

จากแนวความคิดของเขาจะต้องมีการปรับปรุงสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของจีนใหม่ด้วยการสร้างความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในสังคม⁷² อย่างไรก็ดี ไม่เป็นที่พอใจแก่บรรดาพวกหัวเก่าทั้งหลายซึ่งในที่สุดในปี ค.ศ. 1867 ภัยจากกบฏไต้ผิงก็สิ้นสุดลงรวมเป็นเวลาครบ 15 ปี พอดีที่กบฏไต้ผิงมีอำนาจอยู่ในจีน

อีกสาเหตุหนึ่งได้แก่การแตกแยกกันในระหว่างบรรดาข้าราชการที่ฝ่ายหนึ่งต้องการให้มีการปรับปรุงบ้านเมืองให้เข้ากับประเทศตะวันตก และอีกฝ่ายหนึ่งที่ต้องการให้เดินตามทางเดิม อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าจีนจะได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขบ้าง แต่สงครามที่เกิดขึ้นต่อมาไม่ว่าจะเป็นในปี ค.ศ. 1885 สงครามกับฝรั่งเศสในปัญหาเวียดนาม หรืออีกครั้งในปี ค.ศ. 1895 ที่จีนแพ้สงครามญี่ปุ่นและต้องเสียเกาหลีไปรวมทั้งหมู่เกาะเปสกาเตอร์เรล และค่าเสียหายอีกจำนวนหนึ่งให้แก่ญี่ปุ่นและการเข้าไปค้าขายได้โดยเสรีในจีน

มากไปกว่านั้น การพ่ายแพ้แต่ละครั้งของจีน ไม่เพียงแต่ประเทศคู่สงครามจะเรียกร้องผลประโยชน์ ประเทศอื่น ๆ ได้เข้ามาจัดการแบ่งสรรปันส่วนดินแดนต่าง ๆ กันตามความพอใจ

นอกเหนือจากปัญหาขัดแย้งกับยุโรปและเอเชียเองแล้ว ทางทิศตะวันตกในดินที่เป็นที่อยู่ของชาวเตอร์กที่นับถือศาสนาอิสลาม การอยู่ใต้การปกครองของจีนไม่ได้หมายความว่า ชาวเตอร์กที่นับถือศาสนาอิสลามเหล่านั้นจำต้องยอมสละสิทธิความเชื่อถือของตรงไป เมื่อผู้ปกครองแมนจูพยายามที่จะนำเขาเหล่านั้นเข้าอยู่ภายใต้การปกครองที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ได้มีกบฏเกิดขึ้น ครั้งแรกในระหว่างปี ค.ศ. 1825-1827 และครั้งที่ 2 ในปี 1845 การจลาจลครั้งนี้ทำให้อย่างน้อยจีนก็ต้องสูญเสียดินแดนเหล่านั้นไปเป็นเวลากว่า 30 ปี

ทางตอนกลางของประเทศก็มีกบฏเกิดขึ้นอย่างเช่นในปี ค.ศ. 1858 ในบริเวณแม่น้ำเหลืองมีกบฏเนียน-ไฟที่สำคัญก็คือกบฏของพวกที่นับถือศาสนาอิสลาม ในบริเวณตอนกลางของประเทศซึ่งรัฐบาลต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมากพร้อมทั้งความเสียหายกว่าที่จะปราบกบฏพวกนี้ลงได้

อย่างไรก็ดี ก่อนที่เหตุการณ์เหล่านั้นจะทำลายราชวงศ์แมนจูลงภายในราชสำนักได้เกิดมีเหตุการณ์อีกเหตุการณ์หนึ่ง กล่าวคือหลังจากที่ได้เปรียบเทียบถึงความเจริญของญี่ปุ่นซึ่งจีนเคยถือว่าเป็น “ผู้ที่ไม่มียุทธธรรม” ที่ได้เจริญก้าวหน้าขึ้นมาอย่างรวดเร็ว เหตุการณ์นี้ทำให้ความต้องการที่จะปฏิรูปจีนเสียใหม่รุนแรงขึ้น ซึ่งพระนางซูสี ถึงแม้ว่าจะเป็นพวกหัวเก่ายังมีความเห็นสอดคล้องกับความเห็นของบุคคลในกลุ่มนี้ อย่างไรก็ตาม กิติ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็ไม่ได้ทำให้พระนางซูสีมีความเห็นสอดคล้องไปด้วยทุกอย่างในปี ค.ศ. 1898 ขบวนการปฏิรูปภายใต้การนำของ กัง ยู ไหว เป็นอันต้องล้มเลิกไป และเป็นเหตุให้พระนางมีอำนาจมากขึ้นในวงรัฐบาล

มาในปี ค.ศ. 1900 กบฏกลุ่มใหม่ที่มีชื่อว่า “กบฏนักมวย” กำเนิดขึ้นมาโดยมีจุดประสงค์เพื่อต่อต้านอิทธิพลของพวกแมนจูและพวกผู้ถืออย่างไรก็ดีด้วยความสามารถของรัฐบาล “กบฏนักมวย” ได้กลายมาเป็นเครื่องมือของพระนางซูสี เพื่อต่อต้านชาวต่างชาติ ด้วยเหตุนี้เองในปีเดียวกันนั้นกองทัพพันธมิตรยึดได้กรุงปักกิ่ง พระนางซูสีหลบหนีออกจากพระราชวังกระพวยพ้านี้ทำให้ชาวจีนต้องสูญเสียสิทธิใหม่ ๆ แก่ชาวยุโรปเพิ่มอีก⁷³

บุคคลที่ทำให้ราชวงศ์แมนจูสิ้นสุดลงโดยสิ้นเชิงคนหนึ่งได้แก่ หยวน ซี ไช นายทหารผู้ควบคุมกองทัพที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดของจีนกองทัพหนึ่ง เริ่มมีบทบาทขึ้นมาในสมัยกบฏนักมวยเขาเป็นบุคคลหนึ่งที่ไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งของพระนางซูสีในครั้งที่ถูกสั่งให้ยกทัพเข้ามาช่วยกรุงปักกิ่งจากกองทัพของพันธมิตร มาในปี ค.ศ. 1908 เขาถูกปลดออกจากตำแหน่ง การออกจากตำแหน่งในครั้งนี้ ทำให้เขาได้เข้าไปมีความสัมพันธ์กับขบวนการปฏิวัติภายใต้การนำของ ชุน ยัด เซิน ที่ต้องการปฏิรูปประเทศจีนให้มีความเจริญเท่าเทียมอารยประเทศ และที่สำคัญก็คือ กำจัดพวกแมนจู เริ่มจากปี ค.ศ. 1895 สมาคมลับในนาม “สมาคมกู้ชาติ” สามารถควบคุมดินแดนทางตอนใต้และตั้งรัฐบาลปฏิวัติเฉพาะกาลขึ้นที่เมืองหนานกิง โดยมี ชุน ยัด เซิน เป็นประธานาธิบดี

หยวน ซี ไช่ ถูกเรียกกลับมาบริหารราชการอีกครั้งหนึ่งในปี ค.ศ. 1911 ในตำแหน่ง
ผู้บัญชาการสูงสุด และนายกรัฐมนตรี ในที่สุด เพื่อให้มาปราบกองทัพของฝ่ายกบฏ
แต่จากศึกหลายด้านที่หยวน ซี ไช่ ต้องเจอในขณะนั้น ถึงแม้ว่า กองทัพของเขาจะสามารถ
พิชิตจนให้เห็นถึงความมีประสิทธิภพกว่ากองทัพของฝ่ายกบฏ แต่หยวน ซี ไช่ ก็ปรารถนา
จะเจรจาโดยสันติกับฝ่ายซุน ยัต เซ็น มากกว่า ซึ่งซุน ยัต เซ็น ก็มีความต้องการที่ตรงกัน
โดยมีการตกลงกันโดย ซุน ยัต เซ็น ยินยอมสละตำแหน่งประธานาธิบดีแห่งรัฐบาล
ปฏิวัติชั่วคราว ถ้าหาก หยวน ซี ไช่ ชักชวนให้ราชวงศ์แมนจูสละราชสมบัติได้

ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1912 ถึงแม้ว่าจะได้รับการคัดค้านจากชาวแมนจูและ
มองโกล แต่เมื่อได้รับการกระตุ้นจากขุนศึกทางเหนือคนหนึ่งว่า ถ้าหากไม่สามารถตกลง
กันได้ จะยกกองทัพเข้ายึดกรุงปักกิ่งตั้งนั้นในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1912 จักรพรรดิ
องค์สุดท้ายซึ่งมีอายุเพียง 2 ขันเขาก็สละราชบัลลังก์ 12 วัน ต่อมา ซุน ยัต เซ็น ประกาศ
ออกจากตำแหน่งประธานาธิบดีแห่งรัฐบาลปฏิวัติเฉพาะกาล หยวน ซี ไช่ ได้รับแต่งตั้ง
ขึ้นเป็นประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐจีน โดยมีกรุงปักกิ่งเป็นเมืองหลวง นับเป็นการ
สิ้นสุดของราชวงศ์แมนจู และยุคแห่งการปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
ในจีนที่มีมากกว่า 2,000 ปี

บทสรุป

ประวัติศาสตร์จีนไม่ได้ยุติลงในปี ค.ศ. 1912 จากปี ค.ศ. 1912-1949 เป็นยุคการปกครองในระบอบสาธารณรัฐที่ชาวจีนในสมัยนั้นเรียกหาเหมือนกับชนมหวาน แต่ต้องกลายเป็น “น้ำผึ้งขม” เมื่อรัฐบาลที่ขึ้นมาปกครองไม่สามารถนำสิทธิและเสรีภาพมาให้แก่ประชาชนได้ตามที่ต้องการ ชำรายรัฐบาลแต่ละรัฐบาลที่ขึ้นมาปกครองกลับสร้างปัญหาที่ไม่รู้จบ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ในขณะที่เดียวกันในด้านต่างประเทศก็ไม่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นจากเท่าที่เคยเป็นมา ญี่ปุ่นเริ่มเข้ามา มีบทบาทใหม่และเมื่อรัฐบาลก็กมินตั้งที่ปกครองอยู่ขณะนั้น ไม่อาจแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ จึงในที่สุดก็ต้องสูญเสียอำนาจไปให้แก่ขบวนการคอมมิวนิสต์ ภายใต้การนำของ เหมา เจ๋อ ตุง วีรบุรุษของสังคมนิยมในศตวรรษที่ 20

จีนเปลี่ยนการปกครองใหม่เป็นสังคมนิยมในปี ค.ศ. 1949 ในชื่อใหม่ว่า สาธารณรัฐประชาชนจีน จากนั้นจีนก็เริ่มสร้างตนเองจนกระทั่งในปี ค.ศ. 1972 ในการประชุมสหประชาชาติครั้งหนึ่ง จีนก็ได้รับการยอมรับเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลก ผู้นำประเทศต่าง ๆ ที่เคยรังเกียจจีนต่างก็เดินทางไปเชื่อมสัมพันธ์ไมตรี ปัจจุบันการเมืองของจีนในสังคมโลกกำลังแจ่มใส ถึงแม้ว่าจะต้องสูญเสียผู้นำที่มีความสามารถอย่าง เหมา เจ๋อ ตุง และ โจว เอน ไล ไปแล้วก็ตาม

เชิงอรรถ

บทที่ 1

1. CHIAO MIN HSIEH, *ATLAS OF CHINA* แปลโดย วรณศิริ เดชอุปต์ (กทม., 2519) หน้า 33-36.
2. Ibid., หน้า 22-27

บทที่ 2

1. เขียน วีรวิทย์, *วิวัฒนาการการปกครองของจีน* (กทม., 2517) หน้า 1-2.
2. HERBERT CREEL, *THE BIRTH OF CHINA: A SURVEY OF THE FORMATIVE PERIOD OF CHINESE CIVILIZATION* (NEW YORK)
3. JOHN MESKILL, *AN INTRODUCTION TO CHINESE CIVILIZATION* (NEW YORK, 1973) p. 4.
4. บริเวณแถบลุ่มแม่น้ำเหลือง เป็นแหล่งแรกที่วัฒนธรรมของจีนเริ่มก่อตัวขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากว่าเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดของจีน มีภูมิอากาศที่เหมาะสม มีดินปนทรายสีเหลืองที่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูกที่ราบดินปนทรายเกิดขึ้นตั้งแต่ในสมัยยุคน้ำแข็ง คือเมื่อน้ำแข็งเริ่มละลายได้พัดพาเอาดินปนทรายมาจากทางภาคกลางของทวีป (Central Asia) มาสู่ทางตะวันออก อีกทั้งกระแสน้ำของแม่น้ำเหลืองก็มีส่วนช่วยด้วยอีกแรงหนึ่ง ทำให้ดินที่เคยแห้งกลับอุดมสมบูรณ์ขึ้นดู JOHN MESKILL Ibid. pp.4-5.
5. EDWIN O. REISCHAUER AND JOHN K. FAIRBANK. *EAST ASIA: THE GREAT TRADITION* (MASS., 1960) pp. 32-33.
6. ลี (ii) เป็นเครื่องปั้นดินเผารูปทรงแบบหม้อหุงต้มแต่มีขา 3 ขา ขาเป็นที่รองรับหม้อ เมื่อนำไปตั้งบนไฟ และเพื่อให้อาหารที่อยู่ในช่วงขาหม้อมีโอกาสได้รับความร้อนจากไฟได้รวดเร็วกว่า สันนิษฐานว่าเกิดจากการนำภาชนะ 3 ใบ ที่มีกันแหลมมาปั้นรวมกันเป็นหนึ่งใบ

7. เสียน (Hsien) คือ ภาชนะสี่ (II) แต่มีส่วนประกอบเพิ่มขึ้น คือ มีภาชนะรูปร่างแบนคล้ายกระชอนตั้งอยู่ตอนบนของสี่ สี่เป็นภาชนะใช้สำหรับหุงต้ม เสียนเป็นภาชนะใช้สำหรับนั่ง

8. WOLFRAM EBERHARD, *HISTORY OF CHINA* (CALIFORNIA, 1971) pp. 12-15.

9. *Ibid.*, pp. 15-16.

บทที่ 3

1. เกี่ยวกับระยะเวลาของทั้ง 3 ราชวงศ์ ยังไม่มีหลักฐานที่ดีพอจะยืนยันถึงความถูกต้องได้ ท้ายอมรับกันในขณะนี้ มีดังที่อ้างไปแล้วข้างต้น และราชวงศ์เฉียนจากประมาณปี 1994-1523, ราชวงศ์ซางจากประมาณปี 1523-1028 และราชวงศ์โจวจากประมาณปี 1027-256 ทั้ง 3 ราชวงศ์อยู่ในระหว่างปีก่อนคริสตกาล

2. กษัตริย์ซุนเป็นผู้ปกครองดินแดนส่วนหนึ่งของทิศตะวันออกของมณฑลชานซี (SHANSI) ได้ยกทัพไปปราบดินแดนของกษัตริย์เหยา(YAO) ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้และได้รวมทั้งสองดินแดนเข้าด้วยกัน อย่างไรก็ตามก็ตีแม่ซุนจะต้องเสียเมืองไป แต่ทั้งซุนและเหยาต่างได้รับยกย่องว่าเป็นกษัตริย์ตัวอย่างในแง่ของคุณงามความดีที่ผู้ปกครองจะต้องถือปฏิบัติตาม ตัวอย่างที่แสดงถึงคุณงามความดีของกษัตริย์ซุนก็คือ ในการเลือกรัชทายาทพระองค์ทรงเลือกอยู่ ซึ่งมีฐานะเป็นเสนาบดีผู้หนึ่งเท่านั้นแต่มีความสามารถมากแทนการเลือกเชื้อสายของพระองค์

3. L. CARRINGTON GOODRICH, *A SHORT HISTORY OF THE CHINESE PEOPLE* (NEW YORK, 1963) p. 7.

4. MESKILL, *op.cit.*, PP. 7-8.

5. เพ็ชรี สุมิตร, *ประวัติอารยธรรมจีน* (กทม., 2518) หน้า 23.

6. วิธีการคิด ดู สมบูรณ์ ธรรมครองอาตม์, *เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออก 1* (Hi - 441), หน้า 14.

7. คนที่ 1 กษัตริย์ เวิน (WEN) สามารถรวมชาวโจวให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
คนที่ 2 กษัตริย์ วู (WU) ไอรส มีชัยชนะเป็นครั้งแรกต่อราชวงศ์ซาง
คนที่ 3 ดยุกแห่งโจว (DUKE OF CHOU) ปราบราชวงศ์ซางลง และเปลี่ยนฐานะมาเป็นเมืองขึ้นได้สำเร็จ

8. EBERHARD, *op. cit.*, p. 29.
9. *Ibid.*, pp. 24, 30-31
10. REISCHAUER AND FAIRBANK *op. cit.*, 49-50.
11. เพ็ชรี สุมิตร, ในแหล่งเดียวกับที่อ้างมาแล้ว, หน้า 27
12. HILDA HOOKHAM, *A SHORT HISTORY OF CHINA* (NEW YORK, 1972) p. 44.
13. REISCHAUER AND FAIRBANK, *op. cit.*, p. 70.
14. ตูรายละเอียดใน สมบูรณ์ ธรรมครองอาตม์ ในแหล่งเดียวกับที่อ้างมาแล้ว, หน้า 21-27.
15. เกี่ยวกับปีเกิดของเลาสื่อ ยังไม่เป็นที่แน่นอน บางท่านก็ว่ามีอายุรุ่นราวคราวเดียวกับขงจื้อ นับเป็นข้อโต้แย้งที่ยังไม่มีข้อสรุป แต่ตามบันทึกของซือมาเชียง(Ssu-ma Chien) นักประวัติศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงของจีนเมื่อปลายศตวรรษที่ 2 ก่อนคริสต์กาลระบุว่าเลาสื่อเกิดเมื่อปลายศตวรรษที่ 6 ก่อนคริสต์กาล และเคยพบปะหารือกับขงจื้อด้วย ตูรายละเอียดเพิ่มเติมใน FREDERICK W. MOTE, *INTELLECTUAL FOUNDATIONS OF CHINA* (NEW YORK, 1971), pp. 72-75.
16. FUNG YU - LAN, *A SHORT HISTORY OF CHINESE PHILOSOPHY* edited by Derk Bodde (NEW YORK, 1966), p. 93.
17. ปัจจุบันมีบางคนเชื่อว่า เป็นเอกสารปลอม ดู HERRLEE G. CREEL, *CHINESE THOUGHT: FROM CONFUCIAN TO MAO TSE-TUNG* (CHICAGO, 1971), pp. 95-96.
18. ตูรายละเอียดเพิ่มเติมจาก เพ็ชรี สุมิตร, ในแห่งเดียวกับที่อ้างมาแล้ว, หน้า 33-41.
19. FUNG, *op. cit.*, PP. 52-53.
20. เพ็ชรี สุมิตร, ในแหล่งเดียวกับที่อ้างมาแล้ว, หน้า 55-56.
21. ได้แก่ รัฐซี, ชู, เยน, ฮั่น, เซา, ไทวและจิน
22. FUNG, *op. cit.*, pp. 69-70.
23. HOOKHAM, *op. cit.*, pp. 62-63.

24. เสถียร โพธิ์นันทะ, *เมธีตะวันตก* (กทม., 2512) หน้า 393-398.

25. CREEL, *op. cit.*, pp. 135-158.

บทที่ 4

1. ชื่อได้เปรียบชื่อแรก ได้แก่สถานที่ตั้ง คือบริเวณหุบเขาไหว (Wei) ที่ใกล้เคียงกันกับที่ราชวงศ์โจวแรกมีอำนาจ เป็นบริเวณที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก และง่ายแก่การป้องกันข้าศึกศัตรู

ชื่อที่สอง ได้แก่การทำเอาทฤษฎีของพวกเขาเจ้าเจี๋ยมาใช้เป็นเครื่องมือในการปกครอง ตลอดจนการเรียนรู้เทคนิคทางการรบใหม่ๆ จากพวกทางตอนเหนือ ดู REISCHAUER, *op. cit.*, pp. 85-86.

2. คำว่า จีน หรือ CH'IN มีผู้สันนิษฐานว่า คงจะเพี้ยนไปเป็น CHINA ในสมัยต่อมาชื่อประเทศก็คงจะเกิดขึ้นตามข้อสันนิษฐานนี้ บางคนว่าเพี้ยนมาจากคำว่า จุง กัว (Chung-Kuo, มีความหมายว่าอาณาจักรกลางหรือ Middle Kingdom ดู คณิน บุญสุวรรณ (แปล) *จีนสามยุค* (กทม., 2519) หน้า 124.

3. เขียน ชีววิทย์, ในแหล่งเดียวกับที่อ้างมาแล้ว, หน้า 35.

4. REISCHAUER, *op. cit.*, pp. 90-91.

5. HOOKHAM, *op. cit.*, p. 76.

6. ได้แก่ เซน เซ็ง (Chen Sheng) และ วู กวง คนแรกได้เป็นกษัตริย์ชั่วคราวเวลาหนึ่งก่อนที่จะถูกลอบปลงพระชนม์ เช่นเดียวกับคนที่สอง ในสมัยของเซน เซ็ง อาณาจักรต่างๆ เปลี่ยนสภาพไป คือไม่ยอมรับอำนาจของทั้ง เซน เซ็ง และ แม้แต่จีน

7. รายละเอียดของราชวงศ์ ชิน ดู REISCHAUER, *op. cit.*, pp. 120-123. ปีที่น่าสนใจซึ่งอาจกล่าวได้ว่าลัทธิคอมมิวนิสต์ของคาร์ล มาร์กซ์ น่าจะมีส่วนมาจากแนวคิดของหวาง หมิง ด้วยเช่นกัน ดูแผนการปฏิรูปทางด้านเศรษฐกิจของหวาง หมิง ใน MESKILL, *op. cit.*, pp. 47-48.

8. JOHN A. HARRISON, *THE CHINESE EMPIRE: A SHORT HISTORY OF CHINA FROM NEOLITHIC TIMES TO THE END OF THE EIGHTEENTH CENTURY* (NEW YORK, 1972), pp. 96-99.

9. การปฏิรูปทางด้านเศรษฐกิจของหวู่ตี้ ดู REISCHAUER, *op. cit.*, pp. 118-120.
10. *Ibid.* pp. 304-306.
11. *Ibid.* pp. 111-113.
12. เป็นประวัติของราชวงศ์ต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงสมัยจักรพรรดิ หวู่ตี้ 12 บท เป็นเรื่องราวของบุคคลสำคัญในราชสำนัก 10 บท เป็นเรื่องของวัฒนธรรม 8 บท เป็นเรื่องของสมัยโจวเกี่ยวกับการสืบสันตติวงศ์และคนสำคัญของราชวงศ์อื่น 30 บท อีก 70 บทสุดท้ายเป็นชีวประวัติบุคคลสำคัญและเหตุการณ์สำคัญ ๆ ภายในราชสำนักตลอดจนสภาพภูมิศาสตร์ปะปนกันไป ดู เฟ็ชรี สุมิตร *op. cit.*, pp. 81-82.
13. เป็นนโยบายต่างประเทศนโยบายหนึ่งของจีนที่ใช้ในการป้องกันประเทศ กล่าวคือ ยุงให้ชนเผ่าต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ อาณาจักร โดยเฉพาะทางตอนเหนือแตกแยกกันเอง เพื่อให้ง่ายต่อการปราบปรามและยังเป็นการยับยั้งการเข้ามารุกรานจีนอีกด้วย ดู MESKILL, *op. cit.*, p. 49. และ EBERHARD, *op. cit.*, pp. 97-99.
14. รายละเอียดดูใน RENE GROUSSET, *THE RISE AND SLENDOUR OF THE CHINESE EMPIRE.* (CALIFORNIA, 1964) pp. 78-80.
15. REISCHAUER, *op. cit.*, p. 112.
16. HOOKHAM, *op. cit.*, pp. 113-115.
17. ทั้ง 3 ราชวงศ์เป็นที่รู้จักกันดีในนิยายเรื่องสามก๊ก (ROMANCE OF THE THREE KINGDOMS) อันได้แก่ เจา เซา (Ts'ao Ts'ao) หรือ โจโฉ บิดาของเจาโป๋ หลิวเป่ หรือเล่าปี่ และซุนกวน
18. REISCHAUER, *op. cit.*, pp. 130-133.
19. รายละเอียดดูใน EBERHARD, *op. cit.*, pp. 115-116.
20. *Ibid.* pp. 152-163.
21. ราชวงศ์ที่ขึ้นปกครองในสมัยแตกแยก ดู *Ibid.* pp. 164-165.
22. เป็นลักษณะเด่นของชาวจีนโบราณอยู่อย่างหนึ่งคือ ผู้ที่อาศัยอยู่ทางตอนเหนือส่วนมากจะมีอาชีพเป็นนักการทหาร ส่วนผู้ที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้จะเป็นบุคคลในอาชีพต่าง ๆ กันไป ทั้งนี้เนื่องมาจากว่าลักษณะภูมิประเทศที่ทางเหนือจะมี "ผู้ที่ไม่ใช่ชาวจีน" (BARBARIAN) มารุกรานโดยเสมอซึ่งบางกลุ่มก็สามารถตั้งราชวงศ์ปกครองจีนได้เป็นเวลานาน ๆ

23. รายละเอียดเพิ่มเติมดูใน ARTHUR F. WRIGHT, *BUDDHISM IN CHINESE HISTORY*. (CALIFORNIA, 1959)
24. HOOKHAM, *op. cit.*, p. 142.
25. EBERHARD, *op. cit.*, p. 166.
26. REISHAUER, *op. cit.*, p. 155.
27. *Ibid.*, p. 159, และเขียน ชีระวิทย์, อ้างมาแล้ว หน้า 71.
28. *Ibid.*, pp. 159-160.
29. *Ibid.*, pp. 304-308.
30. จุงชู (CHUNG-SHU-SHENG) หัวหน้าคณะรัฐบาลเปรียบได้กับนายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับพระบรมราชโองการมาจากพระมหากษัตริย์ เพื่อประกาศใช้บังคับแก่ประชาชน
31. เหมินเซี่ย (MEN-HSIA-SHENG) เป็นผู้ตรวจตราพระบรมราชโองการที่จะประกาศออกใช้ ถ้าไม่เห็นด้วยมีสิทธิที่จะส่งไปให้จุงชูพิจารณาใหม่
32. ช่างชู (SHANG-SHU-SHENG) เป็นผู้รับพระบรมราชโองการที่ได้ผ่านการเห็นชอบมาจากทั้ง 2 สถาบันดังกล่าวข้างต้นมาปฏิบัติแยกออกเป็น 6 หน่วยงาน (SIX MINISTERS) ด้วยกันได้แก่หน่วยบุคลากร หน่วยการภาษี หน่วยพิธีการ หน่วยสงคราม หน่วยยุติธรรม และสาธารณูปโภค มีรัฐมนตรีแต่ละหน่วยเป็นผู้บริหารสูงสุด
33. REISCHAUER, *op. cit.*, p. 202.
34. EBERHARD, *op. cit.*, p. 209.
35. ประมาณว่าในศตวรรษที่ 12 จำนวนพลเมืองเพิ่มเป็น 2 เท่า เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรในสมัยราชวงศ์ถัง (ในสมัยราชวงศ์ถังมีประมาณ 50 ล้านคน)
36. REISCHAUER, *op. cit.*, pp. 206-207.
37. *Ibid.*, pp 239-240.
38. ได้แก่พวก เจอ เซน (JURCHEN หรือ JUCHEN) อพยพอยู่ภายใต้การปกครองของพวกกีตัน แยกตัวออกในปี ค.ศ. 1110 4 ปีต่อมาตั้งราชวงศ์จิน (CHIN 1115-1234) ยึดปักกิ่งจากพวกกีตันได้ในปีค.ศ. 1125 และไคเฟิง (KAIFENG) เมืองหลวงของราชวงศ์ส่งได้ในปีเดียวกัน ราชวงศ์สั่นหนีไปตั้งราชวงศ์ใหม่ทางตอนใต้ ปล่อยให้ดินแดนทางตอนเหนือตกเป็นของพวกเจอ เซน

39. เมืองหลวงแห่งแรกของสิ่งใต้อยู่ที่เมืองนานกิง ต่อมาไม่นานย้ายเมืองหลวงใหม่ไปอยู่ที่เมือง หังโจว (HANGCHOW) ในมณฑลเจอเกียง (CHEKIANG) ริมน้ำทะเลทางด้านตะวันออก

40. เชื่อว่านำมาจากลักษณะของการเดินเรือของหญิงจากเอเชียกลาง (คล้ายกับการเดินบัลเลต์) โดยการมัดเท้าจากปลายเท้าเข้ากับสันเท้าจนกระดูกโค้งเข้าหากัน เมื่อเข้ารูปแล้วจะมีขนาดเท่ากับครึ่งหนึ่งของเท้าปกติ

41. แผนการปฏิรูประบบเศรษฐกิจและการทหาร เจีย ลีอ เต่า กล่าวโดยสรุป คือ ให้รัฐบาลซื้อที่ดินที่ไม่ได้ใช้งานเอาไปแจกจ่ายให้แก่ชาวนา เพื่อจะได้มีรายได้มาบำรุงเศรษฐกิจของประเทศโดยการเสียภาษี เพื่อนำมาใช้ในการทหาร

42. HOOKHAM, *op.cit.*, p. 218.

43. เพ็ชรี สุมิตร, ในแหล่งที่อ้างมาแล้ว, หน้า 153.

44. MALCOLM KENNEDY, *A SHORT HISTORY OF JAPAN* (New York, 1964) pp. 58-61.

45. EBERHARD, *op.cit.*, pp. 237-238.

46. *Ibid.*, p. 238.

47. สาเหตุที่ทำให้ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในจีน ตามโลกตะวันตกในสมัยราชวงศ์หมิงและชิงตอนต้น เพราะจีนมีความคิดว่า ความเจริญที่เกิดขึ้นจะต้องมีผลมาจากผลแห่งการกระทำในอดีต พูดย่าง ๆ ก็คือว่าความเจริญนั้นจะต้องมาตามครรลองของอดีตชาวจีนจะไม่ยอมรับความรู้หรือเทคนิคใหม่ ๆ อีกประการหนึ่งคือ ชาวจีนมีความคิดว่าตนนั้นเป็นประเทศที่มีความเจริญมากที่สุด มองดูประเทศต่าง ๆ ว่าเป็น "พวกป่าเถื่อน" จึงไม่ยอมรับความเจริญ "ของพวกป่าเถื่อน" มาใช้ในประเทศของตน

48. REISCHAUER, *op.cit.*, p. 291.

49. JOHN MESKILL, *op.cit.*, หน้า 159. ในเขียน ธีระวิทย์, ในแหล่งเดียวกับที่เคยอ้างแล้ว หน้า 55 กล่าวว่า (ฮังวู หรือ ไถ่จู่ เป็นบุคคลคนเดียวกัน) เพราะเห็นว่านายกรัฐมนตรีย่อนสมรรถภาพจึงได้ยกเลิกไปจากนั้นจนกระทั่งสิ้นสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช

50. จีน ซื่อ เป็นตำแหน่งที่สูงสุดในตำแหน่งที่สอบผ่าน “การสอบคัดเลือก” ในเมืองหลวงก่อนที่จะเข้าไปสอบขั้นสุดท้ายในมหาวิทยาลัยแห่งชาติ (NATIONAL UNIVERSITY หรือ HAN LIN ACADEMY) ตำแหน่งต่ำสุดคือ จอหงวน (SHENG YUAN) ผู้สนใจดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน CHUNG-LI CHANG, *THE CHINESE GENTRY : STUDIES ON THEIR ROLE IN NINETEENTH CENTURY CHINESE SOCIETY* (SEATTLE AND LONDON, 1970.) part 1, 3.

51. MICHAEL LOEWE, *IMPERIAL CHINA : THE HISTORICAL BACKGROUND TO THE MODERN AGE* (NEW YORK, 1966) p.160.

52. ดูรายละเอียดใน REISCHAUER, *op.cit.*, pp. 333-340.

53. JOHN MESKILL, *op.cit.*, p.168.

54. รายละเอียดดู REISCHAUER, *op.cit.*, p. 321-325.

55. ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 15 โปรตุเกสเริ่มการเป็นเจ้าทะเล ในสมัยเจ้าชาย เฮอร์ นาวิกบุรุษ สมัยนั้นตลาดการค้าในยุโรปต้องการเครื่องเทศเป็นอย่างมาก โปรตุเกส ซึ่งครั้งหนึ่งเคยตกอยู่ใต้การปกครองของพวกมุสลิม ได้ทราบถึงแหล่งที่ได้มาในเอเชีย จากชาวมุสลิมที่เคยเดินทางไปก่อนจึงพยายามหาทางมายังเอเชีย โดยทางเรือและด้วยความสามารถของนักเดินเรือที่มีชื่อเสียงอีกหลาย ๆ คนด้วยกันในที่สุด โปรตุเกสก็ประสบผลสำเร็จตามที่เจ้าชายเฮอร์ นาวิกบุรุษได้ตั้งโครงการไว้

56. รายละเอียดเพิ่มเติมดูใน เพ็ชรี สุมิตร, ในแหล่งที่อ้างมาแล้ว, หน้า 174-177.

57. ในระยะแรก ๆ ปีค.ศ.1601 มี 4 กองธงได้แก่กองธงสีเหลือง ขาว น้ำเงิน และแดง ต่อมาเพิ่มอีก 4 กองธงโดยใช้แถบสีแดงติดเข้ากับธงดังกล่าว ยกเว้นธงสีแดงที่ใช้แถบสีขาว ระบบกองธงนี้ทำให้กองทัพมีระเบียบวินัยมากขึ้นมาในปี ค.ศ. 1634 และ ค.ศ.1642 มีทหารกองธงเพิ่มอีก 14 กองธงโดย 8 กองธงเป็นทหารชาวจีน และอีก 8 กองธงเป็นทหารชาวมองโกล รวมเป็น 24 กองธง ระบบทหารกองธงนี้เป็นกองกำลังในยามสงครามและยามสันติ ในยามปกติมีหน้าที่ควบคุมความสงบดูแลการเก็บภาษี พอยามสงครามก็เปลี่ยนมาเป็นกองทัพทันที ดู IMMANUAL C.Y. HSU, *THE RISE OF MODERN CHINA*, (LONDON : 1970) pp. 22-23.

58. ปล่อย่่าว่า นายพล หยวน ซง-ฮวน เข้าเป็นสมัครพรรคพวกกับชาวแมนจูเหมือนกับชาวจีนอื่น ๆ เมื่อนายพลหยวนเดินทางกลับปักกิ่งจึงถูกจักรพรรดิสั่งลดตำแหน่งและถูกจำคุก

59. กลุ่มที่ 1 ได้แก่อกลุ่มของจักรพรรดิ ฟู่ (Fu) ตั้งอยู่ที่เมืองนานกิงถูกปราบลงในปี ค.ศ. 1645

กลุ่มที่ 2 ได้แก่อกลุ่มของเจ้าชายหลู (Lu) ตั้งอยู่ที่เมืองเส้า-หลิน (Shao-hsin)

กลุ่มที่ 3 ได้แก่อกลุ่มของเจ้าชายถ้ง (Ta'ng) ตั้งอยู่ที่เมือง (Foochow)

กลุ่มที่ 2 และกลุ่มที่ 3 เป็นนำหลานกันในปีค.ศ. 1646 คนแรกหลบหนีไปแต่คนที่ 2 ถูกฆ่าตาย

กลุ่มที่ 4 ได้แก่อกลุ่มของเจ้าชายถ้งใหม่ (New Prince Ta'ng) ตั้งอยู่ที่เมืองแคนตอนถูกปราบลงในปีค.ศ. 1646 หลังจากสถาปนาราชวงศ์ใหม่ได้เพียง 40 วัน

กลุ่มที่ 5 ได้แก่อกลุ่มของเจ้าชายไกว (Kuei) ตั้งอยู่ในมณฑลกวางตุ้งกลุ่มนี้มีทำทิวาจะดีกว่า 4 กลุ่มแรก แต่ในที่สุดด้วยฝีมือของนายพลวู สัน-กวย ขับไล่ ไปลี้ภัยอยู่ที่พม่า ก่อนที่จะถูกจับและประหารชีวิตไปในปี ค.ศ. 1662

60. 1 เทลในระหว่างปีค.ศ. 1600-1814 มีมูลค่าประมาณ 32 บาท

61 ระบบหลี-เจีย เป็นการเข้ามาใช้แรงงานอย่างหนึ่ง ในการเสียภาษีแบบการเกณฑ์แรงงาน (Corvee) โดยแบ่งพื้นที่การปกครองแห่งหนึ่งจำนวน 110 หลังคาเรือน (Neighbourhoods) ออกเป็น 1 หมู่บ้าน (Li หรือ Village) ในแต่ละปีจะเลือกผู้นำออกมาจำนวน 10 หลังคาเรือน และให้แต่ละหลังคาเรือนใน 10 หลังคาเรือนนี้ มีอำนาจหน้าที่ควบคุมดูแลการเก็บภาษีอีกคนละ 10 หลังคาเรือนเรียกว่า แผนก (Chia หรือ section) ระบบนี้มีลักษณะเหมือนกับระบบเปาเจีย (pao-chia system) ที่มีอยู่ในจีนตั้งแต่โบราณกาลระบบเปาเจียมีลักษณะสำคัญคือทุกคนมีความรับผิดชอบซึ่งกันและกันในทุก ๆ ระดับตั้งแต่ครอบครัวจนถึงส่วนรวม ในสมัยราชวงศ์ถังก็มีระบบสามหัวหน้าเช่นเดียวกับในสมัยราชวงศ์ซ่ง ดู REISCHAUER AND FAIRBANK. op. cit., pp. 28, 159, 206, 374.

62. REISCHAUER AND FAIRBANK, *op. cit.*, pp. 367-369.
63. เป็นชาวเผ่าโอลอด (Olod) เชื้อสายหนึ่งของชาวมองโกลตะวันตก
64. ก่อนหน้านี้ ได้แก่ ราชวงศ์ฮั่น ตัง และหยวน
65. รายละเอียดเพิ่มเติมดู REIS CHAUER และ FAIR BANK, *op. cit.*, pp. 375-379.
66. หลักปรัชญาของขุสึ ดู เพ็ชรี สุมิตร หน้า 186-187.
67. PAUL H. CLYDE AND BURTON F. BEERS, *THE FAR EAST; A HISTORY OF THE WESTERN IMPACT AND THE EASTERN RESPONSE, 1830-1970*, (NEW DELHI, 1972) pp. 55-56.
68. *Ibid.*, pp. 62-64.
69. ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1787 ภายใต้การนำของ ชาร์ล แคทชาร์ท (CHARLES CATCHART) ต่อมาในปี ค.ศ. 1793 ภายใต้การนำของลอร์ด แมคคาร์ทนี (LORD MACARTNEY) และครั้งสุดท้ายในปี ค.ศ. 1816 โดยลอร์ด แอมเฮร์สต์ (LORD JEFEREY AMHERST) ดู HSU, *THE RISE OF*, pp. 199-212.
70. HARLEY FARNSWORTH MACNAIR, *THE REAL CONFLICT BETWEEN CHINA AND JAPAN : AN ANALYSIS OF OPPOSING IDEOLOGIES*. QUOTED IN LUCIAN W. PYE, *CHINA AN INTRODUCTION* (จีนสามยุค) แปลโดย คณิน บุญสุวรรณ (กทม. 2519) หน้า 131.
71. MATAYA INGGANART, *OPIUM TRADE IN CHINA IN THE NINETEENTH CENTURY*, (THESIS, SETON HALL, 1975) pp. 51.
72. รายละเอียดดู EBERHARD. *op. cit.*, p. 290.
73. HSU, *op. cit.*, pp. 485-486.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- เขียน ธีรวิทย์, *วิวัฒนาการการปกครองของจีน* กทม. : ไทยวัฒนาพานิช, 2517.
- เซีย ยีฮว-มิน, *Atlas of China*. แปลโดย วรณศิริ เดชะคุปต์ กทม. : โรงพิมพ์ มหา
วิทยาลัยรามคำแหง, 2519.
- บาร์ริงตัน, มัวร์ จูเนียร์ *จีน อินเดีย : รากฐานการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง*
แปลโดยชเนต อภรณ์สุวรรณ กทม. สำนักพิมพ์เคสิดไทย, 2519.
- เพ็ชรี สุมิตร, *ประวัติศาสตร์อารยธรรมจีน* กทม., : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518.
- แฟร์แบงค์, จอห์นแคย์ ไรสซอร์, เอควิน โอ, และเกรด, อัลเบิร์ต *เอเชียตะวันออกยุคใหม่*
แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร กทม., : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2518
- ล. เสถียรสุด, *ประวัติศาสตร์อารยธรรมจีน* พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์, 2510
- อุเชียน, ดับเบิลยู พาย, *จีนสามยุค* แปลโดยคณิน บุญสุวรรณ, กทม., : สำนักพิมพ์กรุง
สยาม, 2519
- ลิจิต ธีระเวคิน, *การปฏิรูปสมัยราชวงศ์แมนจูก่อนการปฏิวัติ ค.ศ. 1911-12* กทม., : วารสาร
ธรรมศาสตร์ : ปีที่ 6 เล่มที่ 3 กุมภาพันธ์-พฤษภาคม, 2520, หน้า 103-123
- สมบูรณ์ ธรรมครองอาตม์, *เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออก*
(HI-441) กทม. : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ไม่มีปีที่พิมพ์
- เสถียร โพธิ์นันทะ, *เมธีตะวันออก* พระนคร : สำนักพิมพ์ บรรณาคาร 2508

ภาษาต่างประเทศ

- CHANG, HSIN-PAO, *COMMISSIONER LIN AND THE OPIUM WAR*. NEW YORK : W.W.
NORTON & COMPANY., 1964.

- HSU, CHO-YUN, *ANCIENT CHINA IN TRANSITION*. CALIFORNIA : STANFORD UNIVERSITY PRESS, 1965.
- CHANG, CHUNG, *THE CHINESE GENTRY : STUDIES ON THEIR ROLE IN NINETEENTH-CENTURY CHINESE SOCIETY*. SEATTLE AND LONDON. : UNIVERSITY OF WASHINGTON PRESS, 1970.
- CHAI, CH'U AND CHAI WINBERG. *THE CHANGING SOCIETY OF CHINA*. NEW YORK AND TORONTO. : THE NEW AMERICAN LIBRARY, 1962.
- CH'U, T'UNG-ISU, *LOCAL GOVERNMENT IN CHINA UNDER THE CH'ING*. CALIFORNIA: STANFORD UNIVERSITY PRESS, 1969.
- CLYDE, PAUL H., *THE FAR EAST*. NEW DELHI : PRENTICE-HALL OF INDIA PRIVATE LIMITED, 1972.
- CREEL, HERBERT. *THE BIRTH OF CHINA: A SURVEY OF THE FORMATIVE PERIOD OF CHINESE CIVILIZATION*. NEW YORK : FREDERICK UNGAR, 1972.
- CHINESE THOUGH : FROM CONFUCIAN TO MAO TSE-TUNG*. CHICAGO : UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS 1971.
- CONFUCIUS AND THE CHINESE WAY*. NEW YORK : HARDER & ROW, 1960.
- DE RIENCOURT, AMAURY. *THE SOUL OF CHINA*. NEW YORK : HARDER & ROW 1965.
- EBERHARD, WOLFRAM. *HISTORY OF CHINA*. CALIFORNIA : UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS, 1971.
- FAIRBANK, JOHN KING. *TRADE AND DIPLOMACY ON THE CHINA COAST*. CALIFORNIA: STANFORD UNIVERSITY PRESS, 1969.
- FUNG, YU-LAN. *A SHORT HISTORY OF CHINESE PHILOSOPHY*. EDITED BY DERK BODDE, NEW YORK : THE FREE PRESS, 1966.
- GOODRICH, CARRINGTON L. *A SHORT HISTORY OF THE CHINESE PEOPLE*. NEW YORK : HARDER & ROW, 1963.

- GROUSSEET, RENE. *THE RISE AND SPENDOUR OF THE CHINESE EMPIRE*. CALIFORNIA: UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS, 1964.
- GUNGWU, WANG. *THE STRUCTURE OF POWER IN NORTH CHINA DURING THE FIVE DYNASTIES*. CALIFORNIA : STANFORD UNIVERSITY PRESS, 1967.
- HARRISON, JOHN A. *THE CHINESE EMPIRE : A SHORT HISTORY OF CHINA FROM NEOLITHIC TIMES TO THE END OF THE EIGHTEENTH CENTURY*. NEW YORK : HARCOURT BRACE IAVANOVICH, Inc., 1972.
- CHINA SINCE 1800* NEW YORK : HARCOURT BRACE JOVANOVICH, 1972.
- HOOKHAM, HILDA. *A SHORT HISTORY OF CHINA*. NEW YORK : ST. MARTIN'S PRESS, 1972.
- HSIAO, KUNG-CHUAN. *RURAL CHINA : IMPERIAL CONTROL IN THE NINETEENTH CENTURY*. SEATTLE AND LONDON : UNIVERSITY OF LONDON, 1972.
- HSU, IMMANUEL C.Y. *RISE OF MODERN CHINA*. LONDON : OXFORD UNIVERSITY PRESS, 1970.
- INGKANART, MATAYA. *OPIUM TRADE IN CHINA IN THE NINETEENTH CENTURY*. UNPUBLISHED MASTER OF ARTS THESIS. SETON HALL, 1975.
- KENEDY, MALCOLM. *A SHORT HISTORY OF JAPAN*. NEW YORK : A MENTOR BOOK, 1964.
- LOEWE, MICHAEL. *IMPERIAL CHINA : THE HISTORICAL BACKGROUND TO THE MODERN AGE*. NEW YORK : FREDERICK A PRAEGER. 1969.
- EVERYDAY LIFE IN EARLY IMPERIAL CHINA*. NEW YORK : HARPER & ROW, 1968.
- MISKILL, JOHN. *AN INTRODUCTION TO CHINESE CIVILIZATION*. NEW YORK : COLUMBIA UNIVERSITY PRESS, 1973.
- MICHAEL, FRANZ. *THE TAIPING REBELLION*. SEATTLE : UNIVERSITY OF WASHINGTON PRESS 1972.

- MOTE, FREDERICK W. *INTELLECTUAL FOUNDATIONS OF CHINA*. NEW YORK : ALFRED A KNOPF 1971.
- OWEN, DAVID E. *BRITISH OPIUM POLICY IN CHINA AND INDIA*. CONN. : YALE UNIVERSITY PRESS, 1968.
- REISHAUER, EDWIN O. AND FAIRBANK, JOHN K. *EAST ASIA : THE GREAT TRADITION*. MASS : HOUGHTON MIFFLIN Co., 1960.
- Teng, SSU-YU AND FAIRBANK, JOHN K. *CHINA'S RESPONSE TO THE WEST. CANADA : McCLELLAND & STEWARD, 1973.*
- JAN DER SPRENLEL, S. *LEGAL INSTITUTIONS IN MANCHU CHINA*. NEW YORK : HUMANITIES PRESS. 1971.
- WALEY, ARTHUR. *THE OPIUM WAR THROUGH CHINESE EYES*. CALIFORNIA : STANFORD UNIVERSITY PRESS, 1968.
- WRIGHT, MARY C. *THE LAST STAND OF CHINESE CONSERVATISM*. CALIFORNIA : STANFORD UNIVERSITY PRESS 1962.
- WRIGHT, ARTHUR F. *BUDHISM IN CHINESE HISTORY*. CALIFORNIA : STANFORD UNIVERSITY PRESS, 1970.